

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vznik novodobého bulharského státu konce 19. století a Tarnovská ústava
z roku 1879**

Plzeň 2019

Kateřina Stefanová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vznik novodobého bulharského státu konce 19. století a Tarnovská ústava
z roku 1879**

Zpracovala: Kateřina Stefanová

Studijní program: M6805 Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí diplomové práce: JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.d.

Pracoviště: Katedra právních dějin

Plzeň 2019

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovávala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2019

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala JUDr. et PhDr. Stanislavu Balíkovi, Ph.D. za jeho cenné rady, které mi byly velkým přínosem při zpracování této práce, zaměstnancům Fakulty právnické za podporu během studia a pracovním knihovny Fakulty právnické za ochotu a spolupráci.

Obsah

ÚVOD.....	9
1. OBECNĚ HISTORICKÉ SOUVISLOSTI VZNIKU NOVODOBÉHO BULHARSKÉHO STÁTU.....	10
1. 1. Zánik druhé bulharské říše	10
1. 2. Bulharsko pod nadvládou Turků.....	11
1. 2. 1. Demografické poměry.....	11
1. 2. 2. Sociální poměry	12
1. 2. 3. Náboženské poměry.....	13
1. 2. 4. Snaha Bulharů o osvobození od turecké nadvlády.....	14
1. 3. Tzv. národní obrození na konci 18. a v 19. století.....	17
1. 4. Osvobozenecký boj Bulharů v 19. století.....	19
2. VZNIK NOVODOBÉHO BULHARSKÉHO STÁTU A JEHO STÁTNÍ ZŘÍZENÍ.....	25
2. 1. Vznik nezávislého bulharského státu roku 1878.....	25
2. 2. Formování státních institucí zákonodárné moci.....	28
3. TARNOVSKÁ ÚSTAVA A JEJÍ PRÁVNÍ ROZBOR.....	30
3. 1. Myšlenkový základ ústavnosti.....	30
3. 2. Historie vzniku Tarnovské ústavy	33
3. 2. 1. Vypracování návrhu Tarnovské ústavy.....	33
3. 2. 2. Ruská revize ústavního návrhu.....	40
3. 2. 3. Projednání návrhu ústavy v Ústavodárném národním shromáždění. .43	
3. 2. 3. 1. Zpráva parlamentní komise.....	43
3. 2. 3. 2. Projednání ústavy v Ústavodárném národním shromáždění a její právní rozbor.....	47
4. DOBOVÉ ČESKO – BULHARSKÉ VZTAHY.....	63
ZÁVĚR.....	64
RESUMÉ.....	65

Příloha č.1 :.....	66
PŘEKLAD ÚSTAVY BULHARSKÉHO KNÍŽECTVÍ.....	66

Literatura a prameny :

Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

CHARY, Frederick B. *The history of Bulgaria*. Santa Barbara, Calif.: Greenwood, c2011. Greenwood histories of the modern nations. ISBN 978-0-313-38446-2.

ADAMOVIČ, Karolina. *Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právnická učebnice*. Praha: Linde, 2003. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-387-4.

RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6

BAKALOV, Georgi. *Istoriia na Balgariia*. Sofiia: Bulvest 2000, 1993. JSBN 954-8112-67-7

ÚVOD

Tarnovská ústava, přijatá 16. dubna roku 1879 Ústavodárným národním shromážděním ve Velkém Tarnovu, je historicky první bulharská ústava. Právně zakotvuje myšlenkové, politické, společenské a ekonomické změny, které nastaly v Evropě novověku a na dobu více než jednoho století je jedinou demokratickou ústavou bulharského státu.

Byla vyvrcholením politického boje Bulharů za národní samostatnost, který trval téměř půl tisíciletí. Po celou tuto dobu byly dějiny Bulharska především bojem za obnovení bulharského státu. V prvních stoletích se odpor bulharských obyvatel příliš neprojevoval, protože turecká moc byla nejdříve příliš silná. O to vytrvaleji se objevoval v průběhu následných staletí v podobě nekonečných povstání a porážek. V tomto boji hrála samozřejmě svou roli politická situace ve zbytku Evropy, jejíž malou součástí Bulharsko bylo a kdy se stávalo hračkou v rukou velmocí. Postupně se politická situace v celé Evropě vyvinula příznivě i pro osvobozenecý boj Bulharů a s vlnou nově vznikajících národních států v 19. století se podařilo osvobodit i Bulharsko. Obnovení nezávislosti Bulharska bylo částečně výsledkem velmocenských válek, částečně bulharského odbojového hnutí a částečně následek přirozeného politického vývoje v Evropě. Dá se předpokládat, že časem by se Bulharsko z turecké moci vzhledem k neexistenci kulturních a politických vazeb stejně vymanilo.

V důsledku evropské renesance se neosvobodily jen národy, ale i člověk jako individuum. Politické myšlení, které mělo počátek v renesanci, přineslo nabytí osobních a politických práv širokým masám obyvatel. Dále se to právně projevilo také v právním zakotvení dělby státní moci mezi národ a panovníka v základních zákonech států – ústavách, které nově upravovaly jejich kompetence a vzájemnou mocenskou kontrolu tak, aby nedocházelo k jejímu zneužití. Bulharská ústava z roku 1879 byla ve své době nejdemokratičtější ústavou, protože ve srovnání s jinými umožňovala největší podíl širokých vrstev obyvatel na státní moci. Především to bylo možné díky neomezenému volebnímu právu a nezakotvení horní komory parlamentu v ústavě. Tarnovská ústava tak položila po půl tisíciletí nesvobody základy ke svobodnému, demokratickému rozvoji bulharského státu.

1. OBECNĚ HISTORICKÉ SOUVISLOSTI VZNIKU NOVODOBÉHO BULHARSKÉHO STÁTU

1. 1. Zánik druhé bulharské říše

Když roku 1396 zanikl definitivně druhý bulharský stát, znamenalo to pro Bulharsko nadvládu turecké osmanské říše na následujících téměř pět set let. Příčiny této zásadní historické události, jejímž důsledkem pro vývoj Bulharska bylo především přerušení kontaktu s rozvíjející se západní Evropou, měly svůj počátek o pár desetiletí dříve během sledu událostí jedné z mnohých bulharsko-byzantských válek.¹

V roce 1341 zemřel císař Byzance Andronik III. a v byzantské říši se rozpoutala občanská válka. Následník trůnu byl nedospělý, proto vládu za něj dočasně musela převzít rada. Jejími členy byli především matka císařovna Anna Savojská a jeden z velmožů Kantakuzen, kteří se brzy dostali do sporu o moc. Této situace se rozhodl využít bulharský car Ivan Alexandr, který se postupně přidával na obě strany s nadějí na získání východní Thrákie. Bohužel jeho pomoc se z tohoto důvodu zdála problematická a Kantakuzen dal přednost spojení s osmanskými Turky. To byl počátek rozkladu stávajících mocenských poměrů na Balkánském poloostrově a pronikání osmanských Turků na Balkán.

Oslabovala se i moc bulharského cara. Na jihu bulharské říše vznikl nezávislý stát vojvody Momčila a území na severu země ovládl místní šlechtic Balík.

V dalších bojích o moc v Byzanci mezi vládnoucí dynastií a Kantakuzenem se znovu spojil s Turky. Turci tentokrát začali pomalu získávat vládu nad určitým územím na evropském kontinentu. V roce 1352 dobyli Gallipolis na balkánské straně dardanelského průlivu a ovládli tak přechod z Malé Asie do Evropy, který jim usnadňoval další nájezdy do Thrákie. Ve výsledku tak balkánské státy Bulharsko, Srbsko a Byzanc byly v bezprostředním ohrožení a jedině jejich spojení mohlo zastavit sílící osmanskou říši. Nedůvěra mezi balkánskými státy, způsobená mnoho století trvajících válkami, ale skutečnému spojení

¹ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.-

zabránila, balkánské státy byly vyčerpány neustálými boji o vliv a území a Turci se postupně probíjávali dál do Evropy.²

Nezávislost Vidinska nastala již za vlády Ivana Alexandra, když Vidinsko přibližně v roce 1360 dostal do správy jeho syn Ivan Stracimir a nástupem carského syna Ivana Šišmana na bulharský trůn došlo k jeho odtržení. Dobrudže vládl po Balíkově smrti Dobrotica a po jeho smrti Dobroticův syn Ivanko, takže když v roce 1371 bulharský car Ivan Alexandr zemřel, byl to i formální konec jednotného Bulharska. Vidinsko a Dobrudža byly nezávislé.³

V témž roce byli Turky poraženi na řece Marici i Srbové a Srbsko, které se už po smrti Štěpána Dušana v roce 1355 rozdělilo na několik nezávislých států, bylo rozdělené. I Bulharsko, Makedonie a Byzanc musely uznat vazalskou závislost na Turecku a postupně byly obsazeny tureckým vojskem. Nejdříve padla do rukou osmanských Turků Makedonie, následovalo Srbsko, které nebylo dost silné, aby zároveň bojovalo na dvou frontách, zároveň v bitvě na Kosovském poli a na severu proti Zikmundu Lucemburskému.

Turci v roce 1393 obsadili bulharské hlavní město Tarnovo i dobrudžský despotát. Poslední zbytek bulharského státu bylo Vidinské carství, kde vládl (i když jako turecký vazal) syn bulharského cara Ivana Alexandra Ivan Stracimir. Svůj poslední pokus o zachování Bulharska učinil, když se připojil ke křižácké výpravě Zikmunda Lucemburského, kterou Zikmund zorganizoval na obranu Uher, když se Turci usadili také ve Valašské nížině. Porážka křesťanského vojska v bitvě u Nikopole roku 1396 znamenala i konec druhého bulharského státu a ovládnutí Balkánského poloostrova osmanskou říší.

1. 2. Bulharsko pod nadvládou Turků

1. 2. 1. Demografické poměry

2 CHARY, Frederick B. *The history of Bulgaria*. Santa Barbara, Calif.: Greenwood, c2011. Greenwood histories of the modern nations. ISBN 978-0-313-38446-2.

3 RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

Turci na svých válečných výpravách vysídlovali obyvatelstvo a také ho prodávali do otroctví. Při dobytí Tarnova zavraždili místní šlechtice a vystěhovali velkou část měšťanské elity do Malé Asie. Část obyvatelstva utekla do Valašska, Uher, Srbska a Ruska.

Tato vylidněná území Turci kolonizovali Turky z Malé Asie. Cílem nebylo etnické pozměnění bulharského slovanského obyvatelstva, důvody osmanských úřadů byly jen hospodářské a náboženské. Etnicita obyvatelstva nebyla ve středověku pro turecké správní orgány důležitá. Podstatná byla stavovská a náboženská příslušnost. Dalšími etniky přítomnými na bulharském území byli hlavně Řekové, Arméni, Židé a Romové.

Z politického hlediska mělo největší význam, že velmi rychle zmizela bulharská šlechta. Městské obyvatelstvo stejně jako v jiných balkánských státech nebylo v Bulharsku nikdy samostatnou společenskou a politickou vrstvou, na rozdíl od západní a střední Evropy nemělo samosprávu a moc a bylo podřízeno feudálům.

Bulharské obyvatelstvo jako celek mělo rolnický venkovský charakter a proto ve feudálních poměrech nehrálo žádnou politickou roli. Nositeli myšlenek národního obrození a národního státu v 19. století byli jednotliví příslušníci duchovenstva, protože jen to mělo vzdělání a prostředky a bylo schopné formulovat a nést národní politické zájmy.

1. 2. 2. Sociální poměry

Půda patřila sultánovi, který ji propůjčoval ve většině případů výměnou za službu u vojska jako léno leníkům tzv. sipáhiům, kteří ji dál pronajímali rolníkům.

Rolníci vlastnili jistou půdu o malém výměru, zahrnující jen plochu dvorů a sady a zahrady sousedící s obcí. Aby se užívali, obhospodařovali sultánovu tzv. mirijskou půdu a část výnosů platili jako feudální rentu. Část této renty připadla sultánovi a část, která byla pevně stanovena sultánem, leníkovi. Na tuto půdu vydával sultán rolníkům zvláštní doklad tzv. tapii a podléhala také dědění. Rolníci všech vyznání platili desátek z obilí a křesťané navíc ještě dávky z ostatních⁴

4 RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

vypěstovaných zemědělských plodin a zvířat. Dále platili daně a vykonávali práce pro stát. Celkově vzato bylo zatížení rolníků přibližně stejné jako za bulharské vrchnosti. Křesťané a Židé museli ještě navíc platit daň z hlavy.⁵

Postavení rolníků v osmanské říši bylo však lepší než ve střední a východní Evropě, protože nedošlo k připoutání rolníků k půdě a tím pádem jejich bezprávnosti. Bylo to dáno tím, že výše povinných odvodů z výnosu obdělávané půdy byla všude stejná, proto ani sultán, ani rolníci nebyli motivováni k připoutání k půdě, nebo k útěku. Poddaní ze sousedních zemí proto někdy do osmanské říše utíkali.

Měšťané byli osobně svobodní.

Ani osmanská říše se nevyhýbala náboženským excesům. Docházelo k pravidelnému násilnému odvádění křesťanských dětí. Dívky byly posílány do harémů a chlapci k vojsku, k zvláštním oddílům tzv. janičářům, nebo do sultánových úřadů a tam byli obraceni na islám.

1. 2. 3. Náboženské poměry

Co se týče náboženské svobody, byla však osmanská říše ve srovnání s tehdejší Evropou relativně tolerantní. Lidé často utíkali před náboženským pronásledováním právě tam. Určitá násilná islamizace obyvatelstva na dobytých územích sice proběhla a muslimové měli lepší postavení než křesťané a Židé, ale spíše se jednalo o dobrovolnou konverzi na islám, většinou vedenou snahou o zachování stavovských a hospodářských privilegií a islám Mojžíše a Ježíše uznával a uznává jako proroky.⁶

Katolická církev měla arcibiskupství v Sofii, později bylo zřízeno druhé arcibiskupství marcianopolské. Celkově vzato se katolicismus na území Bulharska neprosadil, ale byl jeho jediným pojítkem se západní Evropou a jejími pokrokovými změnami, spojenými s vynálezem knihtisku a renesancí.

⁵ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

⁶ CHARY, Frederick B. *The history of Bulgaria*. Santa Barbara, Calif.: Greenwood, c2011. Greenwood histories of the modern nations. ISBN 978-0-313-38446-2.

Státem uznaná náboženství tvořila právnické osoby tzv. milety, které měly určitou míru samosprávy.

Existence bulharského pravoslavného křesťanství byla v osmanské říši zachována, ale samostatnost bulharské pravoslavné církve pomalu zanikala. Její správu převzalo postupně řecké duchovenstvo. Jedinými významnějšími duchovními centry pro Bulhary se staly kláštery.

Když sultán dobyl Konstantinopol, začal využívat fungující strukturu konstantinopolského patriarchátu pro správu osmanské říše a konstantinopolský patriarcha se tak stal privilegovaný oproti ostatním patriarchům. Církevní úřady v rámci bulharského patriarchátu začali zastávat Řekové, řečtina se stala výlučným jazykem církevní hierarchie, liturgický jazyk se měnil na řecký, i když bulharská liturgie nezanikla úplně. Synod v roce 1570 samostatnost tarnovského patriarchátu ukončil i oficiálně.

1. 2. 4. Snaha Bulharů o osvobození od turecké nadvlády

Proti útlaku osmanské říše se Bulhaři snažili bránit. Při obsazování bulharského území tureckým vojskem domácí obyvatelstvo o každé město tvrdě bojovalo. Když byly životní podmínky nesnesitelné, celé vesnice utíkaly do jiných pravoslavných zemí. Především se ale Bulhaři snažili o svržení turecké nadvlády, což se projevovalo hlavně opakovanými povstáními objevujícími se většinou ve spojení s konflikty evropských mocností s osmanskou říší.

Osvobození od turecké nadvlády bylo hlavním úkolem bulharského národu během století politické nesvobody, ale jeho uskutečnění bylo závislé na podmínkách v bulharské společnosti, osmanské říši a Evropě. Osmanská říše byla v prvních stoletích své nadvlády hospodářsky a politicky velmi silná a bulharské společnosti chyběli jedinci připravení stát se politickými vůdci, vojsko a instituce schopné mobilizovat široké masy obyvatelstva. Proto byla víceméně závislá na evropské politice vůči osmanské říši.⁷

První bulharská povstání proti turecké nadvládě se objevila již počátkem 15. století, ale po jistých prvotních úspěších byla Turky potlačena. Vůdci povstání

⁷ BAKALOV, Georgi. *Istoriia na Balgariia*. Sofiia: Bulvest 2000, 1993. JSBN 954-8112-67-7.

Konstantin Stracimir a Fružin, potomci bulharských vládců spoléhali hlavně na společný postup s uherským králem a později také římským králem a císařem a králem českým Zikmundem Lucemburským, který připravoval tažení proti osmanským Turkům. Ale ani Zikmund, ani jiná síla v Evropě v této době nebyla s to se Turkům úspěšně postavit. Zikmund nebyl tak silný, jak vystupoval a stejně jako papež bojoval s českými husity. Pozice papeže byla dále zpochybněna schizmatem a bojem se vzdoropapeži. Západní Evropa se soustředila na stoletou válku mezi Anglií a Francií. Evropské mocnosti byly zaměstnány problémy, které pro ně byly palčivější než osvobození východních křesťanů a boj s osmanskou říší a proto byla bulharská povstání odsouzena k neúspěchu.

Ve 40. letech se pod vedením polského krále Vladislava III. Jagellonského a sedmihradského vévody Jana Hunyadyho uskutečnila poslední křížová výprava proti muslimům. Zpočátku křižáci obsadili část bulharského území, avšak skončila neúspěšně. Vladislav byl zabit v bitvě u Varny roku 1444 stejně jako většina křesťanských vojáků. V roce 1453 dobyli Turci Konstantinopol a podmanili si byzantskou říši, v roce 1459 srbský despotát a v roce 1499 i Černou Horu. Turecké panství obsáhlo většinu Balkánského poloostrova. Tam se ale Turci nezastavili a pokračovali dál do Evropy, postoupili do Uher. V roce 1526 porazili u uherského Moháče českého a uherského krále Ludvíka Jagellonského a mírem z roku 1547 připojili území dnešního Maďarska až k Dunaji.

Habsburská monarchie se přesto stala mocným soustátím. Roku 1526 získal rakouský vévoda Ferdinand I. Habsburský českou korunu, dále byl králem uherským (i když jen na území Slovenska a Chorvatska) a roku 1556 se stal i císařem. Až do konce 17. století, kdy se z důvodu náboženské blízkosti bulharská zahraniční politika začala orientovat na Rusko, se proto bulharské odbojové hnutí spoléhalo v boji s tureckou mocí především na spojení s rakousko-uherskou monarchií. Tím spíše že Rakousko - Uhersko vedlo do konce 17. století, kdy osmanská moc začala upadat, na slovensko-maďarské hranici s osmanskou říší neustálý boj.⁸

Další tzv. první tarnovské povstání vypuklo roku 1598. Bylo povzbuzené zastavením tureckého postupu Středomořím v bitvě u Lepanta roku 1571 a

8 RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

příznivě se vyvíjející válkou mezi osmanskou říší a rakousko-uherskou monarchií. Valašský kníže Michal Chrabrý spolu se sedmihradským knížetem Zikmundem Báthorym se k Rakousko-Uhersku připojili a postupně obsazovali severní území Bulharska. Vůdci povstání vybudovali revoluční organizaci a vedli diplomatická jednání o zahraniční pomoci. Byli to především duchovní a bohatí měšťané včetně tarnovského arcibiskupa Řeka Dionisia Rallise. Centrum povstání bylo v Tarnovu. Povstalci jej ovládli a vyhlásili samostatnost Bulharska. Válka se ale pro habsburskou monarchii nevyvinula příznivě, proto i bulharské povstání bez cizí pomoci skončilo neúspěšně.

Po dlouhém období, kdy se bulharskému osvobozeneckému hnutí nedařilo dosáhnout výraznějších výsledků, se na konci 17. století opět vzedmula vlna protitureckých povstání. Byla spojena opět s válkami mezi evropskými mocnostmi a Turky. Turci se opět pokusili dobýt Vídeň, ale v rozhodující bitvě byli roku 1683 poraženi a turecká moc v Evropě od této chvíle začala ustupovat. Evropské mocnosti čítající habsburskou monarchii, Benátky, Polsko a Rusko vytvořili koalici, tzv. Svatou ligu a zahnali Turky postupně za hranice Uher.⁹

Tento vývoj byl pro Bulharsko příznivý. Jeho osvobozenectví představitelé, kteří se spoléhali hlavně na Rusko, zorganizovali povstání tzv. druhé tarnovské, které vypuklo roku 1686. Obsadili velkou část bulharského území, ale opět jen dočasně. Turecké vojsko povstalce porazilo.

Další povstání se datuje do roku 1688. Povstalci obsadili část bulharského území a doufali, že se jim podaří spojit s postupující habsburskou armádou, která se dostala až k Bělehradu. Bohužel k tomu nedošlo a Turci opět povstání potlačili a dle dobových pramenů část bulharského území kolem centra povstání v Čiprovcích zcela vylidnili.

Císařská armáda pokračovala až k Niši a Vidinu a do Makedonie, kde došlo k dalšímu povstání. Tentokrát se povstalcům podařilo se s císařskou armádou spojit v kosovské Prištině a dobýt Skopje. To byl ale poslední úspěch jejich spojených sil. Následně část dobytých území zase ztratili a po osmi letech bojů podepsali Habsburkové s Turky mír. Podle něj některá území připadla Habsburkům, ale Srbsko a Bulharsko zůstalo pod nadvládou osmanských Turků.

⁹ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

K dalším protitureckým povstáním už od konce 17. století v Bulharsku nedocházelo. Částečně protože pravoslavní obyvatelé byli habsburskou monarchií utiskováni více než osmanskou říší.¹⁰

V 18. století se naděje Bulharů na osvobození upínají čím dál tím více k Rusku. To jednak vystupovalo jako ochránce pravoslaví, jednak co se týče Bulharska, mělo velmocenské ambice a usilovalo o určitý vliv.

Ruský car Petr I. Veliký v mírové smlouvě s Tureckem z roku 1696 vyhradil „právo náboženské svobody pro balkánské národy“ a následné rusko-turecké války byly ve znamení osvobození křesťanů od nadvlády muslimů. V ruské armádě bojovali i Bulhaři a v roce 1772 došlo i k malému povstání proti Turkům ve Vidinu. Během vlády ruské carevny Kateřiny II. Veliké bylo v roce 1774 v rusko-turecké mírové smlouvě z Kučuk-Kajnardži opět vyhrazeno právo ochrany pravoslavných křesťanů v osmanské říši.

1. 3. Tzv. národní obrození na konci 18. a v 19. století

Jedním z mnoha předpokladů vzniku novodobého národního bulharského státu bylo utvoření bulharského národu v moderním smyslu slova, tak jak ho známe dnes.

Středověká národnost představovala asi určité vědomí sounáležitosti slovanských kmenů, které žily na území bulharského státu, to bylo ale spíše více vědomím příslušnosti místních komunit k celku v čele s bulharským knížetem, přičemž etnické odlišnosti od sousedních jihoslovanských kmenů si zřejmě byli vědomi minimálně. Navíc tato národní příslušnost neměla ve středověku žádný význam, zásadní byla stavovská a náboženská příslušnost.

Toto národní uvědomění se nejdříve týkalo jen společenských elit bulharského národa – inteligence a buržoazie, které se začaly v této době vytvářet. Ty později ale mobilizovali široké vrstvy obyvatel a začali se nejen kulturně, ale později i politicky angažovat.

¹⁰ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

Prvním výrazným příspěvkem k etnickému uvědomování Bulharů bylo dílo mnicha Paisije, jeho kniha *Historie slovanobulharská* z roku 1762. Byla to první etnicky pojatá historie Bulharska, jejíž význam pro bulharské národní obrození tkvěl především v tom, že dokazovala, že bulharská historie, kultura a jazyk jsou stejně dobré jako historie a kultura Řeků a jiných národů. Kniha se rozšířila mezi Bulhary opisováním, první kniha byla vytištěná na bulharském území až roku 1835.

Vzhledem k tomu, že jazykem *Historie slovanobulharské* a několika dalších bulharských historických knih nebyla čistá bulharština, ale částečně bulharština a částečně staroslověnština, pro většinu obyvatel nesrozumitelná, měly velký význam knihy přeložené do bulharštiny dalším obrozencem biskupem Sofronijem, stejně jako knihy, které v bulharštině napsal. To byly především sborník nedělních kázání Sofronie a jeho životopis *Život a utrpení hříšného Sofronie*, který obsahoval i jeho obrozenecké ideje. Následovaly další knihy dalších autorů a další překlady knih, které pomáhaly Bulharům v národním uvědomění a posléze i bulharské noviny.¹¹

Dalším významným nástrojem bulharského národního obrození bylo moderní školství. V polovině 19. století existovalo již několik desítek až stovek čistě bulharských škol, včetně škol dívčích. Tyto školy zakládali bohatí bulharští měšťané spolu s příslušníky bulharské inteligence. V těchto školách se již vyučovalo jen v bulharštině a jejich kvalita, co se týče obsahu učiva, byla nesrovnatelně větší než u bývalých církevních škol zaměřených na náboženství. Byly zakládány i zahraniční školy s výukou v cizích jazycích. Oblíbené byly školy americké, protože nabízely především výuku přírodních věd oproti klasickým evropským učilištím.¹²

Další šíření osvícenských myšlenek do Bulharska bylo umožněno také tím, že mnoho bulharských studentů odcházelo studovat do zahraničí, stejně jako mnoho bulharských měšťanů odcházelo do zahraničí pracovat a podnikat.

Na konci 19. století byla gramotnost v Bulharsku nejvyšší na Balkáně. I když gramotných bylo asi jen 20 % bulharské populace.

11 RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

12 CHARY, Frederick B. *The history of Bulgaria*. Santa Barbara, Calif.: Greenwood, c2011. Greenwood histories of the modern nations. ISBN 978-0-313-38446-2.

1. 4. Osvobozenecký boj Bulharů v 19. století

Rusko-turecké války a s nimi i naděje Bulharů na samostatný stát a povstalecký boj Bulharů za národní samostatnost pokračovaly v 19. století. Války, vyhlášené carem Alexandrem I. Turecku roku 1806, se Bulhaři účastnili na straně Ruska jako dobrovolní vojáci, stejně jako srbského povstání. K tomu se připojilo i malé povstání Bulharů ve Vidinsku a na dalších místech v Bulharsku. Osmanská říše, nacházející se v posledních dvou stoletích své nadvlády nad Bulharskem v úpadku, byla oslabena také povstáním janičářů a vnitřními nepokoji. Bukurešťským mírem uzavřeným roku 1812 Rusko získalo Besarábii, ale Srbsko jen správní a daňovou autonomii a Bulharsko nic.

Centrum revoluční horečky se přesunulo do Řecka, kde probíhala příprava osvobozeneckého povstání proti turecké nadvládě. Plánem bylo současné povstání v sousedních balkánských zemích, včetně Bulharska, ale to se nepodařilo realizovat. Do řeckých povstaleckých jednotek se přesto zapojilo velké množství Bulharů. Povstání propuklo roku 1821 a po jeho ukončení se Řecku jako jednomu z prvních balkánských států podařilo získat nezávislost na Turecku a její uznání vítěznými velmocemi.

Zpočátku byl postoj velmocí problematický, protože podpora řeckého osamostatnění byla porušením zásady nedotknutelnosti panovnické moci, kterou velmoci přijaly, když byly ukončeny války s Napoleonem na Vídeňském kongresu roku 1815, ke své ochraně. Mezinárodní situace se však během několika let vyvinula ve prospěch řecké otázky a došlo k rusko - turecké válce.

Bulhaři opět doufali, že úspěšný postup ruských vojsk bulharským územím by jim mohl přinést osvobození. Opět se velké množství Bulharů přidalo k ruskému vojsku a v Bukurešti vznikl bulharský výbor, který vypracoval memorandum požadující po Rusku zajištění nezávislého bulharského knížectví. A opět byli jediní, kterým ruské vítězství ve válce nepřineslo nic. Už tehdy nebyly velmoci bulharské věci nakloněny. Západní velmoci měly strach z nárůstu moci Ruska. Rusko zase strach o to, aby se k osvobozeneckému boji nepřipojily národy pod¹³

¹³ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

jeho nadvládou. Drinopolským mírem byla roku 1829 uznána nezávislost Řecka. Valašsko a Srbsko se staly autonomními knížectvími.

Ve 30. letech pokračovalo bulharské osvobozené hnutí osnováním protitureckého povstání v tajných spolcích, největším z nichž byl tajný spolek s historickým názvem Velčova zavera. Povstalci byli prozrazeni a popraveni ještě před vypuknutím jakéhokoli povstání.

Ve 40. letech proběhlo několik pokusů o svržení turecké nadvlády, vesměs ale byly vždy násilně ukončeny dříve, než stačily propuknout v otevřené povstání. Centrum těchto tzv. brailských vzpour bylo v Braile, na rumunském břehu Dunaje. Bulharští vzbouřenci zde plánovali postup a sestavili jednotky dobrovolníků. Ti měli přeplavat na bulharský břeh na připravených lodích a vyvolat vzpuru. Vojáci místní armády je rozprášili ještě v přístavu, než k tomu mohlo dojít.

Další pokus byl pod vedením Georgi Rakovského. Tentokrát byla navíc sestavena i žádost pro velmoci. Jeho konec nastal ještě na území Valašska při snaze získat výzbroj přepadením vojenské posádky.

Do třetice měli bulharští emigranti ve Valašsku snahu připravit vzpuru roku 1843. Valašsko bylo vazalem osmanské říše, nemohlo připustit přípravu povstání proti Turecku a i tuto akci předčasně ukončilo.

V 50. letech vypukla další rusko – turecká válka, tzv. krymská, se kterou opět spojovali Bulhaři naděje na samostatnost. Tentokrát se ruský car dokonce vyjádřil v tom smyslu, že přichází Bulharsko osvobodit a vyzývá Bulhary, aby se připojili k ruským vojskům. Přímou nezávislost ale Bulharům neslíbil.

Bulhaři projeví revoluční úsilí založením výboru Ústřední bulharské péče a bulharské legie v Bukurešti, kde v té době již bylo ruské vojsko. Dále založením tzv. Tajného spolku v Istanbulu (včetně vypracování žádosti o bulharské knížectví) a jeho poboček na území Bulharska pod vedením Georgi Rakovského, který později ještě sestavil dobrovolnickou jednotku.

Na straně Turecka byla Británie, Francie a Piemont, které chtěly bránit jeho územní celistvost a také Rakousko, které se ale bojových akcí neúčastnilo. Válka skončila porážkou Ruska a podepsáním pařížského míru roku 1856.¹⁴

14 RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

Přestože to pro Bulhary byla další prohra, zvýšení reformního úsilí turecké vlády znamenalo pro obyvatele osmanské říše další zlepšení jejich životních podmínek, především zrovnoprávnění muslimů s nemuslimy.

Dříve než samostatný bulharský stát si Bulhaři vybojovali obnovení samostatnosti bulharské pravoslavné církve. Koncem 18. století spravoval istanbulský patriarcha již celý Balkán, přičemž tento post byl obsazován jen příslušníky řeckého duchovenstva, stejně jako i ostatní významnější církevní posty. Bulharské obyvatelstvo i ostatní pravoslavné slovanské národy byly pod velkým tlakem helenismu a nemohly se proto svobodně kulturně rozvíjet. Bylo to i proto, že na počátku 19. století byla většina škol spravována církví, takže vyučování probíhalo v řečtině.

Bulharský odpor proti útlaku řeckého duchovenstva se nejdříve projevoval menšími místními povstáními proti zvýšení církevních poplatků. S rozvojem bulharské národní společnosti sílil a následovaly protesty za nahrazení řeckých církevních hodnostářů bulharskými a řecké liturgie bulharskou. Bulharští knězi Neofit Bozveli a Ilarion Makariopolský sepsali žádost turecké vládě, ve které uvedli tyto hlavní požadavky. Dále měl být v Konstantinopoli postaven bulharský chrám. Patriarcha protestoval a poslal oba do exilu v klášteře na hoře Athos, ale zásluhou úsilí bulharských podnikatelů v Istanbulu byl nakonec povolen a vybudován a pojmenován po sv. Štěpánovi.

Konflikty s řeckým duchovenstvem stále sílily a stávaly se otevřenými protesty, které nabývaly na intenzitě. Osmanská vláda proto pověřila patriarchu svolat sněm, který měl tuto situaci řešit. Ten se uskutečnil na přelomu let 1859 a 1860, ale bulharské zastoupení bylo minimální, takže žádného výsledku nebylo dosaženo.

Situace se mezitím stále více vyostřovala, docházelo k vyhánění řeckých duchovních a během bohoslužby sloužené na velikonoční neděli roku 1860 v chrámu sv. Štěpána v Istanbulu Makariopolský porušil zvyk, když se modlil za zdraví sultána přímo k Bohu a ne k patriarchovi, což bylo dovoleno jen patriarchovi a tím v podstatě vyhlásil nezávislost bulharské pravoslavné církve, následován bulharským duchovenstvem a souhlasem bulharské společnosti.¹⁵

¹⁵ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

Patriarcha i sultán odmítli uznat tuto deklaraci nezávislosti až do uplynutí jednoho desetiletí, kdy konečně byl udělen 28. února 1870 sultánem Abdulem Azim bulharský exarchát se sídlem v Istanbulu, částečně v důsledku války vedené mezi Tureckem a Řeckem.¹⁶

Již dříve byla vedena bezvýsledná jednání zástupci bulharské církve a řeckého patriarchátu. Patriarcha samostatnost bulharské pravoslavné církve odmítl uznat a vyhlásil ji za schizmatickou. To ale její existenci neohrozilo. Roku 1871 se sešel její první sněm, kde byl přijat její statut. Během jeho projednávání se liberálové s konzervativci úspěšně přeli o jeho demokratický charakter, hlavně o to, jestli se budou moci připojit další makedonské eparchie. Statut stanovil orgány církve, kterými se stal synod čítající čtyři biskupy a dále volený exarcha jako hlava církve, kterým se stal Antim I.

Uznání nezávislosti bulharské církve bylo prvním stupněm k dosažení politické nezávislosti. Bylo to určité uznání bulharského národa jako samostatného politického a kulturního celku.

V 60. letech pokračoval Rakovski ve své revoluční činnosti v Bělehradě, organizoval bojovou jednotku a prozatímní bulharskou vládu. Patřil k radikálním liberálům a demokratům, kteří chtěli Bulharsko osvobodit všelidovým povstáním. V roce 1863 se přemístil do Rumunska, kde založil roku 1867 tzv. Hlavní velení a opět vojenské jednotky. Dokonce vznikl bulharský dobrovolnický oddíl po dohodě s novou rumunskou vládou. V roce 1866 zde byl založen tzv. Tajný bulharský ústřední výbor, který oslovil sultána s návrhem na bulharsko – turecký dualistický stát, načež výbor zanikl a byl nahrazen spolky Mladé Bulharsko a Bulharská společnost.

Konzervativně smýšlející bulharští vlastenci byli zastoupeni tzv. Dobročinnou družinou. Měli snahu jednat s tureckou vládou a co se týče obnovení bulharské samostatnosti, počítali hlavně s pomocí velmocí. Navrhli také bulharsko – srbské soustátí, které srbský kníže nepřijal. V Bělehradě byla jejich péčí založena bulharská vojenská škola.

Dalším příspěvkem k bulharskému odboji byla činnost četníků. Malých ozbrojených družin, které pořádali zpoza hranic výpady na turecké necivilní cíle a

¹⁶ CHARY, Frederick B. *The history of Bulgaria*. Santa Barbara, Calif.: Greenwood, c2011. Greenwood histories of the modern nations. ISBN 978-0-313-38446-2.

byli velmi zapálení pro bulharskou národní nezávislost. Rakovski měl plán, jak s jejich pomocí vyvolat v Bulharsku všelidové povstání, který se nezdařilo realizovat. Jejich význam tkvěl především v jejich morální síle, kterou posilovali bulharské obyvatelstvo a inspirovali budoucí revolucionáře.

Na přelomu 60. a 70. let byl v Bukurešti založen Ljubenem Karavelovem nový revoluční spolek nazvaný Bulharský revoluční ústřední výbor. Karavelov byl intelektuál, který viděl věci v širších souvislostech a bulharskou nezávislost chápal jako součást celobalkánských politických změn. Stejně jako Vasil Levski, který byl jedním z členů této organizace. Levski byl největší bulharský revolucionář, zcela oddaný myšlence osvobození. Procestoval Bulharsko a vybudoval v něm síť revolučních výborů, které zaštiťovala tzv. Vnitřní revoluční organizace.

Karavelov a Levski se shodli na společném postupu obou revolučních organizací Bulharského revolučního ústředního výboru a Vnitřní revoluční organizace, jejichž byli veliteli a naplánovali společný postup. Vedení v Bukurešti mělo během osvobozování země koordinovat činnost jednotlivých článků organizace prostřednictvím styčných osob. Levski v Bulharsku pracoval na dobudování revolučních struktur organizace, které v té době již byly velmi rozvinuté, když došlo k osudné chybě. Jeden z revolucionářů ve snaze vyřešit jejich finanční problémy zaútočil na poštovní vůz, přepravující peníze. Následné vyšetřování tureckých orgánů strhlo na tento incident a jeho aktéry nežádoucí pozornost, která vyústila až k odhalení Vnitřní revoluční organizace a k popravě mnoha jejích členů, včetně Levského.

Pro bulharský odboj a Bulharský revoluční ústřední výbor to byla obrovská rána. Jeho činnost byla ochromena. Po určitých pokusech pokračovat v revoluční práci se uskutečnilo několik setkání členů těchto organizací a konference, na které se střetli kandidáti na vedoucí pozici v organizaci Karavelov a Christo Botev. Karavelov se následně postupně stáhl z politického života a rozhodující pozici v bulharském odboji a Bulharském revolučním ústředním výboru nabyli Botev, podpořený také Stefanem Stambolovem, kteří začali směřovat činnost bulharského odboje k nové vzpouře.¹⁷

¹⁷ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

Ta měla vypuknout na podzim roku 1875. V důsledku hospodářské krize roku 1873 byly zvýšeny daně v osmanské říši, lidé se začali bouřit a sociální nepokoje přerostly v politické. Propukla tzv. Velká východní krize.

Nejprve vzpoura propukla v Bosně a Hercegovině, která požadovala autonomii a za kterou stálo Srbsko a Černá Hora. To povzbudilo Boteva a Stambolova v Bulharském revolučním ústředním výboru a začali připravovat povstání. Vnitřní revoluční organizace v Bulharsku byla téměř zničená, jednotlivé výbory většinou zanikly, jejich členové byli buď zatčeni, nebo popraveni, nebo se rozutekli, nebo stáhli z politického života. Za těchto podmínek šance na úspěch byla malá. Jen členové výboru ve Staré Zagoře v čele se Stambolovem přesto podnikli malý ozbrojený výpad, který ale velmi záhy skončil. Potom co byli povstalci na hlavu poraženi, se Bulharský revoluční ústřední výbor definitivně rozešel.

Na konci roku 1875 se bulharští revolucionáři sešli ve výboru v rumunském Giurgiu, mezi jinými i Stambolov a začali připravovat nové povstání, které vešlo do dějin pod označením dubnové povstání. Jednotlivým členům výboru byly přiděleny k velení jednotlivé oblasti bulharského území, které mělo být osvobozeno. Povstalci počítali s tím, že vyprovokují turecké úřady zvláště krutými útoky namířenými i proti jejich civilnímu obyvatelstvu a tím přinutí bulharské obyvatele se bránit a povstat ve všelidovém masovém měřítku. Ve většině revolučních oblastí nejvíce chyběly zbraně, to bylo největší překážkou potenciálního úspěchu osvobozovacího boje. V dubnu 1876 se sešlo několik desítek zástupců jednotlivých revolučních oblastí a množství dalších cizích lidí v blízkosti obce Panagjuriště, aby se dohodli mimo jiné na tom, kdy má povstání začít. Toto složení shromáždění nebylo příznivé pro zachování jeho utajení a jeden z účastníků jej okamžitě vyradil tureckým úřadům. Když přišla turecká policie udání vyšetřovat a zatknout zástupce výboru v Koprivšticí, ten okamžitě celé povstání spustil. Za pár dní se povstání rozšířilo do několika revolučních oblastí.

Turecké úřady proti povstalcům postavily jednak muslimskou domobranu tzv. bašibozuky, jednak vojenské oddíly turecké armády. V jednotlivých oblastech byli povstalci různě úspěšní. V Koprivšticí dobili úřední budovu, Benkovski v ¹⁸

18 RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

Panagjurišti přemohl tureckou jednotku, Peruštica podlehl až po dělostřeleckých útocích. V Tarnově se boje zúčastnilo jen několik malých skupin povstalců, stejně jako ve Slivně. I Botev posbíral malou skupinu dobrovolníků a přeplavil se přes Dunaj, aby se přidal k povstalcům. V některých revolučních oblastech k boji vůbec nedošlo. V těchto bojích Turci povstání porazili a následně se pomstili na civilním bulharském obyvatelstvu, vyvraždili několik tisíc, až několik desítek tisíc bulharských obyvatel.¹⁹

2. VZNIK NOVODOBÉHO BULHARSKÉHO STÁTU A JEHO STÁTNÍ ZŘÍZENÍ

2. 1. Vznik nezávislého bulharského státu roku 1878

Schylovalo se k nové rusko – turecké válce. Turecko právě podepsalo mír se Srbskem, kterým skončila srbsko – turecká válka, trvající přibližně půl roku, potom co se Srbsko a Černá Hora přidaly na stranu bosenských povstalců a vyhlásily v červnu 1876 Turecku válku.

Bulharští revolucionáři se mezitím začali znovu organizovat v rumunské emigraci v Ústředním revolučním výboru, nyní pod oficiálním názvem Ústřední bulharské dobročinné sdružení, později přejmenovaným na Bulharský ústřední revoluční výbor. Sešlo se Bulharské národní shromáždění, kde tentokrát převážil vliv konzervativně smýšlejících členů, kteří v novém memorandu, které zaslali mocnostem, uvedli, že bulharská otázka má být vyřešena dohledem a přítomností cizí moci na bulharském území.

Nejdříve Rusko vedlo diplomatická jednání s evropskými mocnostmi ve snaze zvýšit šance na úspěch ve válce dohodou o společných cílech. Prvním státem, se kterým Rusko jednalo, bylo Rakousko – Uhersko. Kromě konsenzu o rozdělení potenciálně dobytých území dosáhly dohody o samostatnosti Bulharska, přičemž ale Rusko bylo nuceno se zavázat, že nebude zakládat velké balkánské státy.

¹⁹ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

Přes počáteční nechuť mocností se díky nátlaku evropského veřejného mínění podařilo Rusku svolat mezinárodní konferenci tzv. cařihradskou konferenci na konec roku 1876, kde se měla řešit otázka životních podmínek křesťanů v osmanské říši.

Situace se pro Bulharsko vyvíjela dobře, zástupci Ruska hrabě Ignatěv i Británie lord Salisbury byli nakloněni bulharské samostatnosti. Ignatěv předložil návrh autonomie pro Bulharsko a vlastní správy pro Bosnu a Hercegovinu. Francie, Británie, Rakousko, Itálie a Německo se s Ruskem shodly na pozměněném návrhu, všechny tři státy měly být autonomní součástí Turecka. Bulharsko mělo mít dva vilájety a ty ve vlastní režii místní správu, daně, soudnictví, milice, četníky a úřední jazyk. Na realizaci reformy měli dohlížet zástupci velmocí.

Turecko bylo proti. Přítomnost mezinárodních dohlížitelů by prakticky znamenala omezení suverénní moci Turecka na tomto území. Pokusilo se tomuto vývoji vyhnout slibem ústavy a demokraticky zvoleného Národního shromáždění, které mělo reformy realizovat. Tím konference skončila s nulovým efektem. Po neúspěchu dalšího jednání vyhlásil ruský car Alexandr II. na jaře roku 1877 Turecku válku.

Vojenské operace se vyvíjely pro Rusko příznivě. Část armády v počtu 80 000 vojáků byla na arménské frontě, druhá část v počtu přibližně 200 000 vojáků na dunajské. Na straně Ruska stálo také Rumunsko a bulharští domobranci zformovaní Bulharským ústředním revolučním výborem v Bukurešti, kteří se stali velmi užiteční při záškodnické válce v týlu tureckých vojsk. Turecko disponovalo armádou v počtu přibližně 500 000 vojáků, ale její části byly na frontě s Černou Horou, hranici se Srbskem, v Bosně a Hercegovině a také na arménské frontě.

Ruská armáda úspěšně postupovala na několika frontách přes Svištov, Tarnovo, Starou planinu, Starou Zagoru a Nikopol. Turecká armáda dočasně v protiútoky znovu obsadila Starou a Novou Zagoru a postupovala na Pleven, kde se měla spojit s další částí turecké armády, přes Starou planinu. V jejích průsmycích bylo nejvýznamnější ubránění průsmyku Šipka, kde bojovali bulharští domobranci spolu s ruskými vojáky, které znamenalo zastavení tureckého postupu přes Starou planinu. Postupně s Tureckem začalo válčit také Srbsko. Řecko vypravilo ²⁰

20 RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

vojáky na pomoc krajanům. Rusko – turecká fronta se vrátila přes Starou planinu. Rusové obsadili Sofii, Plovdiv a Drinopol a dělali si nadějí na dobytí Istanbulu a ovládnutí průlivů Dardanely a Bospor.

Takový scénář byl pro Británii nepřijatelný. Navíc Rusko předložilo Rakousku návrh na zřízení Bulharska, zahrnujícího také část Makedonie, což porušovalo jeho slib nezakládat na Balkáně velké státy. Británie do průlivů poslala válečné loďstvo a začalo se schylovat k rusko – britské bitvě. Rusko proto ustoupilo od svého úmyslu obsadit Cařihrad a 9. ledna 1878 přijalo žádost Turecka na uzavření příměří podpisem protokolu o přijetí „předběžných základů míru mezi Ruskem a Tureckem“. Pro Bulharsko to znamenalo vítězství ve staletí trvajícím boji za svobodu, samostatnost Bulharska byla jedním z ruských mírových požadavků.²¹

19. února 1878 je v San Stefanu podepsána předběžná mírová smlouva mezi Ruskem, Srbskem, Rumunskem a Černou Horou na jedné straně a Tureckem na straně druhé. Srbsko, Rumunsko a Černá Hora získávají úplnou nezávislost a množství územních ústupků. Bulharsko je založeno jako autonomní vazalské knížectví s křesťanskou vládou a vlastním vojskem podle článků 6 – 11 smlouvy. Do území nového knížectví spadá severní Bulharsko bez severní Dobruže, celá Thrákie bez Odrinska a Komotinska a celá Makedonie bez Soluňska a Chalkidiki. Prakticky bylo Bulharsko nezávislé, na jeho území měla být po dobu dvou let ruská vojska, ale turecké vojsko mělo zemi zcela opustit.²²

Tento předběžný mír, který byl pro Bulhary tak velkorysý, bohužel nebral v potaz mezinárodně politickou situaci a vůli západních velmocí, především Británie, pro které bylo vytvoření tak velkého státu mocenskou hrozbou. Porušoval dohodu, která byla přijata mezi Ruskem a Rakouskem o nevytváření velkých balkánských států a nezohledňoval ani návrhy cařihradské konference. Také sousední státy si na části území spadající do sanstefanského Bulharska dělaly územní nároky. Během několika dní padl návrh Rakousko – Uherska na revizi sanstefanské mírové smlouvy a svolání mezinárodní konference.

Ta se sešla 13. června 1878 v Berlíně za přítomnosti zástupců Velké Británie, Německa, Rakousko – Uherska, Francie, Itálie a Ruska a bez účasti balkánských

21 RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

22 BAKALOV, Georgi. *Istoriia na Balgariia*. Sofiia: Bulvest 2000, 1993. JSBN 954-8112-67-7.

národů. V tomto složení se dohodly na rozdělení Bulharska tak, aby to vyhovovalo jejich velmocenským zájmům, ale bez ohledu na historickou, etnickou a politickou realitu.

1. července 1878 byla podepsána berlínská mírová smlouva, podle které se nově vzniklé Bulharsko rozdělilo na pět částí: autonomní Bulharské knížectví zahrnující severní Bulharsko, autonomní provincii osmanské říše Východní Rumelii zahrnující jižní Bulharsko, odrinská a bělomořská Thrákie a celá Makedonie zůstávají Turecku, severní Dobruža Rumunsku a oblasti kolem Niše, Pirotu a Vranje Srbsku.

Bulharské knížectví bylo podle smlouvy vazalem osmanské říše, ale mělo mít křesťanského panovníka a ústavu tzv. organický statut.²³

2. 2. Formování státních institucí zákonodárné moci

Berlínská mírová smlouva ukládá, že se má v Tarnovu sejít shromáždění notáblů, aby přijalo ústavu nového Bulharského knížectví. Toto Ústavodárné shromáždění se schází ve Velikém Tarnovu 10. února 1879.

Kníže Dondukov po zralé úvaze rozhoduje, že k těmto významným lidem bulharské společnosti, které určuje jako členy Ústavodárného shromáždění berlínská smlouva a ruské Ministerstvo zahraničí, zařadí do Ústavodárného shromáždění také národem zvolené představitele. Odůvodňuje to tím, že v tomto složení bude mít hlasování o ústavě ještě větší význam. O svém rozhodnutí informuje státního tajemníka Girse, který to schvaluje.

Velkou část členů Ústavodárného shromáždění tvořili poslanci, kteří se jimi stali z moci svého úřadu. Předsedů gubernských a okresních soudů a gubernských a okresních výborů bylo 103, 2 kasační soudci a představitelé vysokého duchovenstva všech náboženství, z nichž islám zastupoval jeden muftí a judaismus jeden rabín, bylo 13.

Další kategorií bylo 21 poslanců jmenovaných Dondukovem podle jeho uvážení, mezi nimi Petko Slavejkov.

²³ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

89 poslanců bylo zvoleno přímo národem.

Jeden poslanec byl zástupcem Rilského kláštera, jeden Bulharské společnosti v Oděse a jeden Bulharské dobročinné společnosti ve Vídni.

Celkem bylo v protokolu o zahájení Ústavodárného shromáždění uvedeno 231 poslanců, z nich se podepsalo 221 a zbývající byli na cestě.

Kníže Dondukov zahájil první zasedání parlamentu řečí, ve které mimo jiné přednesl, že návrh ústavy, který poslancům předkládá, je jen osnova, která má ulehčit jejich práci a která nemá za cíl omezovat jejich přesvědčení, necht' každý z nich vyjádří své názory svobodně a nezávisle podle svého vědomí a svědomí. Poté pozval všechny do kostela, aby se pomodlili za nastávající práci ve shromáždění a poděkovali, že se mohou účastnit historického okamžiku zrození v minulosti tak sužované vlasti.

Na druhé schůzi shromáždění přijalo článek 1 svého jednacího řádu, kde²⁴ zakotvilo, že národní bulharské shromáždění v Tarnovu je shromáždění ustavující, svolané imperátorským komisařem, aby svobodně projednalo organický statut a schválilo státní zřízení Bulharského knížectví.

Po přijetí jednacího řádu shromáždění přistoupilo ke svému konstituování. Nejdříve proběhlo hlasování o předsedovi shromáždění. Nikdo neobdržel absolutní většinu hlasů, ale druhé hlasování se nekonalo, shromáždění jednohlasně prohlásilo předsedou bývalého exarchu Antima. V hlasování o místopředsedech opět nikdo neobdržel absolutní většinu hlasů, proto proběhlo další kolo volby, ze kterého vzešli vítězně čtyři místopředsedové: Ikonov, Karavelov, Kliment a Načovič. Shromáždění poté zvolilo šest tajemníků.

Počty hlasů pro jednotlivé kandidáty byly ve všech těchto hlasováních roztržštěné. Shromáždění hlasovalo neorganizovaně. Neznalo své nejschopnější členy, více hlasů obdrželi ti méně schopní. Během prvních jednání Ústavodárného shromáždění se projevila také silná tendence k využívání svobody slova po dlouhém období nuceného mlčení. Celkově poslanci projevovali nezkušenost a nadšení. A emoce. Když se v Ústavodárném shromáždění projednávalo rozdělení

24 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

Bulharska na několik částí berlínskou mírovou smlouvou, poslanci plakali. Toto nadšení pro občanskou a politickou svobodu se vtělilo do nové ústavy.²⁵

3. TARNOVSKÁ ÚSTAVA A JEJÍ PRÁVNÍ ROZBOR

3. 1. Myšlenkový základ ústavnosti

Vývoj v Bulharsku, osvobození bulharského národu od nadvlády a přijetí demokratické ústavy byly součástí celoevropských změn. Počátky nového politického myšlení, které bylo základem nadcházejících dějinných událostí, se datovaly do období renesance. Do centra pozornosti se dostává člověk a jeho svobodná vůle.

Rané zmínky o volební monarchii, odvozené z lidu najdeme u Mikuláše Kusánského v 1. polovině 15. století, který dále uvádí, že nejvyšším zákonodárným orgánem má být říšský sněm a odděluje světskou a církevní moc.

O více než století později Johannes Althusius shledává suverenitu moci jako pocházející z lidu a stát jako smlouvu mezi lidmi.

Ve zhruba stejné době monarchomachové hovoří o právu na odpor proti monarchovi, když vycházejí z teorie přirozeného práva a společenské smlouvy. Právo na odpor bylo i právně zakotvené například v Magna charta libertatum z roku 1215, v přísaze polského krále Jindřicha z Valois z roku 1573 a dalších.

Sociální utopisté 16. a 17. století vidí stát jako společnost, kde jsou si všichni rovni, neexistuje soukromé vlastnictví a všichni jsou svobodní.

Osvícenecký absolutismus si představuje panovníka jako někoho, kdo dbá o dobro obyvatel, kteří mu svěřili moc na základě smlouvy. Ať už to bylo, protože byli vzájemně tak nepřátelští, že by jinak nepřežili podle Thomase Hobbesa, nebo podle jiných nepřátelští nebyli.²⁶

25 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

26 ADAMOVIČ, Karolina. *Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právnická učebnice*. Praha: Linde, 2003. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-387-4.

Ve vývoji těchto a jiných politických učeních je možné vidět, že zdroj moci státu je přisuzován jeho obyvatelstvu.

Dále se tyto politické a právní teorie, především teorie společenské smlouvy a teorie přirozeného práva rozvíjí v práci Johna Locka. Ten se kromě toho zabýval tím, jak zabránit zneužití této moci. Jednak to mělo být kontrolou státní moci obyvatelstvem, které mělo právo smlouvu se státní mocí zrušit. Jednak navrhl,²⁷ aby se tato moc rozdělila a tím se předešlo její příliš velké koncentraci. Jeho dělba moci zná moc zákonodárnou, moc výkonnou a moc zahraničně politickou. Tím jako první formuloval teorii dělby moci, kterou poté rozvinul Charles Montesquieu a tím položil základy pro budoucí rozvoj teorie konstituční monarchie.

Vývoj politických a právních myšlenkových směrů je ve vzájemném vztahu s praktickým politickým vývojem v jednotlivých státech.

Přibližně do konce vrcholného a počátku pozdního středověku, na přelomu 13. a 14. století byly státy monarchiemi, kde je panovník vlastníkem veškeré půdy a nakládá s ní jako se soukromým majetkem. Postupně se od této doby mění na monarchie, jejichž státní uspořádání je složitější a na jejichž moci se podílí stavy. Vláda již nesleduje jen soukromý zájem panovníka, ale i zájem veřejný. Stát je vnímán jako od panovníka, kterému patří veškerá státní moc, oddělený celek. Panovníkova moc je odvozovaná z boží vůle a obsahuje moc zákonodárnou, moc výkonnou i moc soudní.

Ve vrcholném středověku se reálná moc dělí mezi velké pozemkové vlastníky s vlastním vojskem a panovníka, který má skutečnou moc jen ve svých doménách. Jako představitel státu je uznáván především v době války jako vrchní vojevůdce a v době vnitřních politických rozkolů jako ochránce míru. Následnictví trůnu je většinou částečně založené na principu dědičnosti, částečně na zásadě volitelnosti podle toho, jak silná je moc panovníka v jednotlivých státech.

Během pozdního středověku se vyvíjí orgány reprezentující stavy, tzv. stavovská shromáždění, která se podílí na vládě v různé míře podle toho, jak je v kterém státě silný panovník.

27 ADAMOVIČ, Karolína. *Dějiny evropského kontinentálního práva*: vysokoškolská právnická učebnice. Praha: Linde, 2003. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-387-4.

Od 15. do 18. století se státní moc v jednotlivých státech začíná centralizovat a byrokracie profesionalizovat a státy nabývají podobu absolutní monarchie, později osvícenecké, která se vyznačuje hospodářskými a později všeobecnými reformami. Stavovské orgány ztrácí podíl na moci a postupně se vytrácí.

V 19. století se společnost od základu mění, když se konstituuje nová společenská vrstva buržoasie, zásadně se prosazující od francouzské revoluce roku 1789, která se vyznačuje velkou ekonomickou silou. Ve městech se vytváří v důsledku²⁸ průmyslové revoluce nová vrstva chudého industriálního proletariátu.

Politické nauky jsou v této době spjaty se společenským vývojem, především reagují na francouzskou buržoasní revoluci a do určité míry reprezentují nové společenské vrstvy a jejich zájmy. Konzervatismus šlechty a církev, liberalismus měšťanstvo, socialismus dělnictvo. Jen pro nacionalismus toto pravidlo neplatí.

Liberalismus nabývá největšího významu. Hlásá svobodu člověka a jeho ochranu před svévolí státu a tím pomáhá spoluvytvářet teorii právního státu a uzákonění základních občanských práv a dělby moci v ústavě.

Zpočátku je liberalismus blízký i nacionalismu, myšlenka občanské svobody je chápána jako blízká myšlenka národního státu a zastupitelské demokracie, jak byla zakotvena například ve francouzské ústavě z roku 1791.

Moderní nacionalismus se začíná rozvíjet od francouzské buržoasní revoluce, která s sebou nese podmínky potřebné pro jeho existenci, ideu národní suverenity a silnou buržoasní třídu. Dalšími příhodnými podmínkami pro jeho rozvoj byla přeměna staré rolnické společnosti a nová masa dělnického městského obyvatelstva, které hledaly novou identitu. Nacionalistické hnutí se vyvíjí v etapách. Nejdříve je to vznik moderního francouzského národního státu, následuje sjednocovací proces v Itálii a Německu a nakonec se osvobozují od velmocenské nadvlády národy střední a východní Evropy, včetně Bulharska.

První moderní ústavy se objevují na konci 18. století, kdy již lze stanovit jejich základní smysl, vymezení základních občanských práv a svobod a organizaci dělby státní moci mezi jednotlivými státními orgány.

Nejvýznamnějším ústavním problémem v 19. století je rozdělení kompetencí mezi moc výkonnou, reprezentovanou monarchou a moc zákonodárnou v podobě

28 ADAMOVIČ, Karolína. *Dějiny evropského kontinentálního práva*: vysokoškolská právnická učebnice. Praha: Linde, 2003. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-387-4.

parlamentu, voleného národem. Jde o ustavení konstituční monarchie, kde by rozhodnutí monarchy podléhala spolupodpisu ministra vlády a ten byl odpovědný parlamentu. Uvedení tohoto modelu do praxe jednotlivých států je výsledkem politického boje, který trval mnoho desetiletí. Před rokem 1848 má většina zákonodárných sborů minimální vliv, když se skládá ze dvou komor, horní jmenované monarchou a dolní, vzešlé z voleb omezených majetkovým cenzem. Výjimkou je belgická ústava z roku 1831, která obsahuje ukázkově provedenou²⁹ dělbu moci a vymezení základních občanských práv. Po roce 1848 se objevují liberální ústavy, které ale většinou nemají dlouhého trvání. Od 60. a 70. let se již daří v evropských velmocech uzákonit ústavy, které dostatečně respektují dělbu moci mezi moc zákonodárnou a moc výkonnou a přináší těmto státům dlouhodobou stabilitu. Soudcovská moc, která svou kontrolou moci zákonodárné a moci výkonné dovršuje dělbu moci, se do ústav dostává jako poslední.

3. 2. Historie vzniku Tarnovské ústavy

3. 2. 1. Vypracování návrhu Tarnovské ústavy

Sanstefanská mírová smlouva ve svém článku 7 stanovila, že má být vypracována shromážděním Bulharů ústava knížectví tzv. organický statut. 15. dubna 1878 dostal kníže Dondukov první instrukce z Petrohradu, které předepisovaly svolání shromáždění význačných Bulharů na základě všeobecného volebního práva, omezeného majetkovým cenzem a věkem 25 let. A gramotností u pasivního volebního práva. Nejdříve chtěla ruská vláda pověřit úkolem vypracování návrhu ústavy samotné Ústavodárné národní shromáždění Bulharského knížectví, ale později Dondukovi bylo doporučeno, aby vzhledem k údajné zaostalosti bulharského obyvatelstva, které by těžko mohlo samo takový návrh ústavy vytvořit, nechal shromáždit všechny materiály potřebné k přípravě ústavy a ulehčil tak Bulharům práci na jejím návrhu. Byly mu doručeny také materiály,

²⁹ ADAMOVIČ, Karolína. *Dějiny evropského kontinentálního práva*: vysokoškolská právnická učebnice. Praha: Linde, 2003. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-387-4.

kteře byly Rusy použity při přípravě ústav Moldavska a Valaška. Tyto pokyny obsahovaly i nějaké základní zásady budoucí ústavy, například zákonodárnou moc budoucího Národního shromáždění. Základem práce na návrhu ústavy mělo být přizpůsobení vládních forem konstitučních států místním podmínkám a potřebám Bulharského knížectví. Dondukov byl názoru, že ústavou, nejlépe vyhovující takovému úkolu, je ústava Srbska z roku 1869, která byla zase vypracována podle vzoru belgické ústavy z roku 1831. Dalšími pomůckami u zrodu návrhu bulharské ústavy v kanceláři knížete Dondukova byly ústava Rumunska, Řecka, základní zákony státu Ruska a další.

Vzhledem k tomu, že berlínská mírová smlouva zkrátila dobu poválečné ruské správy v Bulharsku, bylo rozhodnuto, že se nebudou konat volby, které by práci na návrhu ústavy velmi prodloužily, tak aby návrh ústavy mohlo vytvořit Ústavodárné národní shromáždění, ale že tuto práci zastane skupina odborníků, kteří byli v té době ve státní službě a k dispozici. Dále aby se vypracovaný návrh ústavy poslal ke schválení ruskému ministerstvu zahraničí a poté ke svobodnému posouzení a hlasování Ústavodárnému shromáždění. Tímto úkolem byl pověřen³⁰ ruský právník S. I. Lukjanov, vedoucí soudního oddělení. Práce na návrhu ústavy trvala čtyři měsíce, 6. listopadu 1878 byl předložen caru Alexandrovi II.

Základem návrhu bulharské ústavy byla srbská ústava, s ní má nejvíce společného, co se týče stavby, obsahu i jednotlivých právních institutů a celých doslovně převzatých článků.

Návrh bulharské ústavy upravuje následnictví trůnu podrobně v šesti člancích podle vzoru ruských základních zákonů, zatímco srbská jen v jednom.

Regentství a poručnictví je v návrhu bulharské ústavy upraveno 17 články, částečně převzatými z ruských zákonů, částečně ze srbské ústavy.

Zatímco srbské Velké národní shromáždění tvořili jen členové zvolení národem, návrh bulharské ústavy předpokládá pro Velké národní shromáždění kromě poslanců, zvolených ve všeobecných volbách i poslance, kteří se jimi stali z titulu svého úředního postavení, vysoké duchovní, vysoké správní a soudní úředníky.

Dvě třetiny poslanců srbského Národního shromáždění jsou voleny národem a jedna třetina jmenována knížetem. Bulharské Národní shromáždění tvoří z jedné

30 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

třetiny poslanci volení národem, z druhé třetiny poslanci z titulu svého úředního postavení a z poslední třetiny poslanci jmenovaní knížetem. To znamená, že srbských poslanců, demokraticky zvolených národem, je o třetinu víc než bulharských. Čili nadpoloviční většina bulharských poslanců není zvolena národem a nadpoloviční většina srbských poslanců demokraticky národem volena je.

Srbská Státní rada měla 11 až 15 členů jmenovaných knížetem. Podle návrhu bulharské ústavy měla Státní rada jen 10 členů jmenovaných knížetem a 2 poradce pro každou gubernii, volené Národním shromážděním z jeho členů. Kompetence srbské Státní rady upravuje 14 článků převzatých do návrhu bulharské ústavy, kde je ale navíc článek, podle kterého Státní rada předkládá knížeti důkazy o zneužití, nebo porušení ústavy. Tím návrh ústavy zakládá dohled nad ministry a státní správou a také nad Národním shromážděním, aby svým hlasováním neporušovalo ústavu.

Podle srbské ústavy následník trůnu okamžitě zaujímá uprázdněné místo po svém předchůdci a skládá přísahu. Podle návrhu bulharské ústavy nemůže následník³¹ trůnu před složením přísahy převzít moc. Do té doby zemi vládne vláda jménem bulharského národa. Tento institut, který zdůrazňuje národní suverenitu, byl převzat z rumunské ústavy.

Podle srbské ústavy nemohou být voleni poslanci současní, ani bývalí úředníci. Tímto podivným článkem srbská liberální strana docílila vyloučení velké části politických protivníků. Návrh bulharské ústavy tento článek nepřevzal.

Podle návrhu bulharské ústavy mohou poslanci interpelovat ministry. Toto ustanovení bylo přijato z rumunské ústavy.

V návrhu bulharské ústavy figuruje dále článek 99, který nemá svou obdobu ani v srbské, ani v rumunské ústavě a který říká, že je možná konfiskace nemovitostí pro politické přestupky. Tento článek měl zřejmě pomoci novému státu proti revolucionářům.

Srbská ústava nepřiznává Národnímu shromáždění zákonodárnou iniciativu. To může knížete požádat, aby předložil návrh zákona k hlasování v parlamentu, ale ten nemá povinnost tak učinit. Toto převzal i návrh bulharské ústavy, ačkoli podle

31 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

něj mělo Národní shromáždění alespoň právo dělat ve vládních návrzích zákonů změny, opravy a doplnění. Pokud s nimi vláda nesouhlasila, směla takto pozměněný návrh zákona vzít zpět. Ústavodárné národní shromáždění však toto odmítlo a přiznalo zákonodárnou iniciativu i Národnímu shromáždění.

Soudnictví je v srbské ústavě upraveno ve zvláštní hlavě, která má 18 článků. Návrh bulharské ústavy se mu příliš nevěnuje. Nejpravděpodobněji protože soudní systém byl v době práce na návrhu bulharské ústavy v Bulharsku již dostatečně rozvinutý.

Vazalství Bulharského knížectví vůči osmanské říši, které předvídá berlínská mírová smlouva, návrh bulharské ústavy úplně vypustil.

Základem návrhu bulharské ústavy byla srbská ústava, která byla konzervativní, proto i bulharský návrh ústavy byl konzervativní. Řecká a rumunská ústava znaly jen poslance volené národem, ačkoli rumunští poslanci museli splňovat neobvykle přísný cenzus, čímž se demokratičnost jejich volby značně omezila.

O vládním návrhu rozpočtu hlasovalo Národní shromáždění, ale nemohlo jej měnit, aniž uvedlo, jakým způsobem finančně zajistit, aby se nenarušily státní ³² zájmy. Pokud rozpočet nebyl přijat, platil rozpočet předcházejícího roku, což není demokratické, ale brání to zároveň jeho zneužívání ve jménu politických zájmů, které se státním hospodářstvím nemají nic společného.

Návrh ústavy výslovně stanovil, že daně se ukládají jen se souhlasem Národního shromáždění.

Návrh ústavy výslovně neuvádí, že Bulharské knížectví je ústavní monarchie, ale říká, že je dědičná monarchie, omezená národním zastoupením.

Návrh ústavy nezakotvoval svobodu shromažďování a sdružování. Svoboda shromažďování byla do něj doplněna při jeho revizi petrohradskou komisí. Svoboda sdružování až při jeho posuzování Ústavodárným národním shromážděním.

Princip dělby moci a národní suverenity byl návrhem bulharské ústavy zachován, ale v umírněné formě. Hlavní konstituční principy jí byly přijaty. Je zřejmé také to, že ne příliš demokratický způsob volby poslanců parlamentu, který vyloučil široké vrstvy obyvatel, tak jak byl v rumunské ústavě, která byla jedním ze vzorů

32 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

pro návrh bulharské ústavy, do návrhu bulharské ústavy převzat nebyl. Ten naopak zakotvuje všeobecné a rovné volební právo zahrnující všechny občany, včetně rolníků při minimálním censu. Institut poslanců jmenovaných a poslanců zastávajících poslanecký mandát z titulu své funkce byl do návrhu bulharské ústavy přijat proto, aby zajistil v parlamentu přítomnost vzdělaných osob, které by byly schopny řídit stát, ne proto, aby určité vrstvy obyvatel vylučoval.

Velkým zásahem do principu dělby moci bylo nepřiznání zákonodárné iniciativy Národnímu shromáždění, i když mohlo navrhopvat úpravy v návrzích zákonů.

Pravomoci knížete byly podle návrhu bulharské ústavy obrovské. Nejenže měl zákonodárnou iniciativu. Určoval třetinu poslanců přímo, druhou třetinu nepřímo jako státní zaměstnance určené vládou. Schválení státního rozpočtu bylo usnadněné. Velkou část členů Státní rady jako kontrolního orgánu určoval kníže. Spolupracoval sice s parlamentem, co se týče přijímání zákonů, zákonodárná moc parlamentu byla zachována, ale do značné míry vládl zemi tak, jak uznal za vhodné. I když musel dodržovat zákony. Při takovém rozložení sil závisela vláda v zemi příliš na osobních kvalitách knížete. Asi proto posléze Rusové původní³³ návrh ústavy změnili na demokratičtější, doufali, že jejich vliv v Bulharsku tak bude větší.

Jistý vliv na podobu návrhu bulharské ústavy mohli mít také diskuse jeho autorů s konzervativními bulharskými politiky. Tento způsob zjišťování názorů místních obyvatel měl kníže Dondukov ve zvyku. Posléze poslal 16 vybraným jedincům, z nichž většina byla politicky konzervativní i oficiální dotazník, týkající se organizace politické moci v Bulharsku. Dragan Cankov byl z nich jediný, kdo ve své odpovědi uvedl, že nesouhlasí s názorem, že bulharské obyvatelstvo není zralé pro demokratickou ústavu.

Dvě otázky se obzvláště týkaly demokratičnosti státního uspořádání, konkrétně toho, jak a kdo se má volit do Národního shromáždění a Státní rady a zda-li vůbec má být senát, nebo státní rada zřízena. Ze všech dotázaných jen dva byli pro to, aby se poslanci volili výlučně ve všelidových volbách a jen čtyři proti tomu, aby byl zřízen senát, nebo Státní rada.

33 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

Plovdivský viceguvernér Burmov je názoru, že třetina poslanců má být volena z notáblů a další tři poslanci mají zastupovat každý okres a být voleni národem. Národní shromáždění má být svoláno každý rok, aby se seznámilo s činností ministrů, stavem země a posoudilo jejich návrhy. Pokud by vyslovily dvě třetiny poslanců vládě nedůvěru, má se shromáždění rozpustit a zvolit nové.

Slivenský guvernér Ivanov se domnívá, že polovina poslanců má být volena národem a polovina jmenována knížetem při majetkovém, nebo vzdělanostním cenzu. Horní komora parlamentu se zavádět nemá vzhledem k nedostatku vhodných kandidátů. Revize ústavy se má vypracovat po sedmi letech.

Exarcha Josef by rád viděl čtvrtinu poslanců Národního shromáždění jmenovaných knížetem a tři čtvrtiny volené národem.

Podle předsedy Vidinského okresního soudu Canova by polovina poslanců měla být jmenována knížetem a polovina volena národem prostřednictvím městských rad. Senát má být ustanoven pro bývalé ministry, aby nemuseli klesnout do nižších funkcí.

Vidinský metropolita Antim si myslí, že Národní shromáždění má být tvořeno výlučně poslanci volenými národem. Majetkový cenzus nemá být zaveden,³⁴ protože by způsobil získání moci buržoasií a vesnické obyvatelstvo, které tvoří zvláště v Bulharsku nejzdravější část společnosti, by nemělo zastání. Zároveň ale je pro senát.

Metropolita Neofit Ochridský je pro volené poslance při dvoustupňových volbách. Ministři mají být vybíráni z členů parlamentu a potvrzeni knížetem.

Předseda Plovdivského oblastního soudu Kesjakov je proti horní komoře parlamentu. Poslanci dolní komory parlamentu mají být výlučně voleni národem ve všeobecných volbách.

Sofijský metropolita Meletij by si přál, aby poslance Národního shromáždění volil národ ve všeobecných volbách. Pasivní volební právo by se mělo přiznat úředníkům a archiereji by měli být poslanci z titulu své funkce.

Předseda Rusenského gubernského soudu Gerov je zastáncem všech poslanců volených národem v dvoustupňových volbách a senátu s polovinou senátorů volených národem a polovinou jmenovanou knížetem.

34 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

Školní inspektor Ikonomov shledává jako nejlepší ustanovení poslanců Národního shromáždění ze sta procent volbou národem. Přitom senát se senátory jmenovanými knížetem vidí jako nutnost. Bulharský národ podle něj není politicky připravený na demokratickou vládu, což by znamenalo politickou nestabilitu, pokud by byla zřízena jen dolní komora parlamentu. Zákonodárnou iniciativu komorám parlamentu nepřiznává, mohou jen podávat knížeti své návrhy na zákony.

Marek Balabanov, viceguvernér Ruse také navrhuje, aby poslanci Národního shromáždění byli všichni voleni ve všeobecných volbách a senát aby jmenoval kníže. Zákonodárnou iniciativu přiznává jen vládě.

Profesor Drinov vychází z nepřipravenosti bulharských občanů na svobodný politický život. Zákonodárnou moc proto dělí mezi knížete, Národní shromáždění a Národní radu. Národní shromáždění má mít jen 11 poslanců volených národem při volebním cenzu a má se zabývat jen finančními záležitostmi státu. Do jisté míry má plnit kontrolní funkci, hlavně co se týče upozorňování na nedokonalost zákonů a nezákonnost ve státní správě. I Národní rada má být volena národem, ale jen z kandidátů velmi čestných a schopných ve státních záležitostech. Má³⁵ přijímat zákony, hlasovat o rozpočtu, soudit ministry a mít zákonodárnou iniciativu ve věcech, ve kterých nenáleží ministrům. Ústava má být revidována po sedmi letech.

Varněnsko – preslavský metropolita Simon by polovinu Národního shromáždění nechal volit národem a druhou jmenovat knížetem, ale jen pokud by se kníže tohoto práva nevzdal. Senát je podle něj zbytečný.

Ch. F. Stojanov, vedoucí v Lukjanovově oddělení spravedlnosti si přeje Národní shromáždění složené z poslanců volených národem, ustanovených z titulu své funkce a jmenovaných imperátorským komisařem v případě, že by se jinak velmi kvalitní kandidáti do dolní komory parlamentu nedostali. Ve Velkém národním shromáždění mají být všichni zástupci voleni národem. Při majetkovém, nebo vzdělanostním cenzu. Státní rada je nezbytná, ale opět jen pokud se do ní dostanou dostatečně vzdělaní a zkušení kandidáti, kteří budou schopní ve všech oblastech vlády v zemi. Proto má být jmenována knížetem.

35 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

Nikola Palauzov by celou dolní komoru parlamentu nechal zvolit ve všeobecných přímých volbách. Zákonodárnou iniciativu by nepřiznal dolní komoře, ale vládě. Poslanci senátu by měli být zvoleni národem z poloviny, z druhé poloviny knížetem.

3. 2. 2. Ruská revize ústavního návrhu

První návrh bulharské ústavy, vypracovaný Lukjanovem, se dochoval v jediné kopii, která byla objevena roku 1921. Není to Lukjanovův rukopis, ale drobné úpravy jsou psány jeho rukou. Poté byl předán do Ruska, Dondukov jej osobně předal caru Alexandrovi II., aby ho posoudila komise. Po necelých dvou měsících se revidovaný návrh vrací 27. prosince 1878 do Sofie. Načež Dondukov byl z Petrohradu zaslán dopis, který mu ukládá v devíti bodech, aby v revidovaném návrhu udělal další změny. Na závěr byl konečný ruský revidovaný návrh přeložen ne úplně perfektně, co se týče stylu a přesnosti, do bulharštiny.

Z původně velmi konzervativního návrhu bulharské ústavy se postupně stával návrh mnohem liberálnější. Většina změn učiněných ruskou komisí byla v ³⁶ liberálně demokratickém duchu a stejně tak posléze při hlasování v Ústavodárném shromáždění, kde převážila liberální většina poslanců. Jedním z důvodů, proč ruská revizní komise postupovala liberalizačně, byla snaha sjednotit bulharskou ústavu s ústavou Východní Rumelie, jednak proto aby nebyla obviněna, že je méně demokratická než ústava Východní Rumelie, kterou vytvářela mezinárodní komise, jednak proto aby obě ústavy si byly co nejpodobnější, aby se usnadnilo možné sjednocení obou zemí podobností jejich státního uspořádání.

Je pravděpodobné, že nějaké připomínky, které byly vzaty v potaz, učinil sám car. Ten uvažoval o ústavě pro Rusko a později vždy odmítl žádosti bulharského knížete Batenberga o souhlas se zrušením některých demokratických ustanovení Tarnovské ústavy.

36 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

Nejdříve byl návrh bulharské ústavy posuzován ruským Ministerstvem zahraničních věcí, potom ministrem války a nejpodrobněji v kanceláři ruského cara za účasti profesora ústavního práva A. D. Gradovského.

Oproti původnímu návrhu měl konečný návrh menší rozsah. Z 205 článků se zkrátil na 170. První hlava, týkající se složení Národního shromáždění, které mělo volit knížete, byla zcela vypuštěna, protože v dědičné monarchii takového ustanovení nebylo třeba. Oproti tomu vypuštění hlavy, podrobně upravující způsob následnictví trůnu, příliš šťastné nebylo. Ta byla nahrazena jediným článkem, který jen říká, že následnictví trůnu náleží potomstvu prvního zvoleného knížete. Takové znění uzakoňuje použití jakéhokoli způsobu následnictví trůnu a může být proto důvodem následnických sporů.

Co se týče formy státu, která je v přijaté Tarnovské ústavě upravena článkem 4, bylo k dědičné monarchii, jejíž moc je omezena národním zastoupením, revizní komisí přidáno slovo „konstituční“, ale také to, že je ve vazalském vztahu k osmanské říši. Tento vazalský vztah, který požadovala berlínská mírová smlouva, byl ze znění přijatého Ústavodárným shromážděním vypuštěn, ale slovo „konstituční“ v něm zůstalo.

Složení Velkého národního shromáždění zůstalo v konečném návrhu téměř beze změny. U poslanců zastávajících svůj mandát z titulu svého úředního postavení to byli vyšší duchovní, kasační soudci, předsedové ostatních soudů a předsedové³⁷ gubernských, městských a okresních rad. Kategorie guvernérů a viceguvernérů byla z konečného návrhu vyňata. Poslanci volení národem jsou také zachováni, na deset tisíc občanů připadá jeden poslanec přímo zvolený ve všeobecných volbách. Podle původního návrhu a volebního zákona měli být volby dvoustupňové a s cenzenem, takže se demokratická práva národu dosti rozšířila. Absence poslanců jmenovaných knížetem ve Velkém národním shromáždění zůstala v konečném návrhu beze změny.

Konečný návrh ústavy zvětšil pravomoc parlamentu, co se týče přijímání státního rozpočtu. Nově již Národní shromáždění nemuselo jednat o přijetí státního rozpočtu okamžitě po zahájení zasedání. V praxi se ukázalo, že to vede k jeho opakovaně opožděnému přijetí. Dále bylo slovo „posuzování“ rozpočtu nahrazeno

37 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

slovem „přijímání“ rozpočtu, čímž se posílil fakt, že rozpočet může přijímat jen Národní shromáždění. Dále bylo do konečného návrhu přidáno posuzování rozpočtu po jednotlivých položkách, to parlamentu umožňovalo hlasovat o nich zvlášť a ne o celém rozpočtu jako celku. Tento článek byl Ústavodárným shromážděním převzat beze změny. Další článek návrhu ústavy se značně mění, když z prostého převzetí parlamentem nepřijatého rozpočtu do následujícího roku výslovně stanovuje, že rozpočet přijímá pouze Národní shromáždění, že nejen rozpočet, ale jakékoli vládní výdaje musí schválit Národní shromáždění a uzákoňuje odpovědnost ministrů za porušení této povinnosti. Tento článek byl do Tarnovské ústavy přejet doslovně.

Konečný návrh ústavy přebírá zásadu nedotknutelnosti poslanců, vypouští však její omezení odpovědností za urážející projevy, kdy poslanci měli být dočasně ze zasedání shromáždění vyloučeni. Tu odkazuje na disciplinární řád, přijatý samotným shromážděním.

V revidovaném návrhu je posílena odpovědnost ministrů. Pokud ministři navrhnou knížeti přijetí nařízení se silou zákonů v případě, že by byl stát v nebezpečí a nebylo možno svolat Národního shromáždění, do textu se doplňuje, že tak činí s kolektivní odpovědností. Tento článek byl přijat Ústavodárným národním shromážděním do výsledného textu Tarnovské ústavy beze změny. Dále do článku, upravujícího ministerskou odpovědnost knížeti a Národnímu³⁸

shromáždění, byla opět revizní komisí kromě odpovědnosti jako takové doplněna osobní odpovědnost za činy, vykonané ministrem v rámci jeho vládního pověření a kolektivní odpovědnost za ministry společně přijatá opatření. I tento článek byl přijat Ústavodárným shromážděním beze změn.

Oproti původnímu návrhu byly v Petrohradě rozšířeny také osobní svobody občanů. Kníže měl původně právo za výjimečných ohrožujících okolností v zemi vyhlásit vojenský stav se všemi z toho vyplývajícími omezeními osobních práv občanů. Toto široké omezení osobních svobod bylo revizní komisí zredukováno na pozastavení platnosti jen těch článků ústavy, které zakazovaly věznění a domovní prohlídky. Co se týče svobody tisku, v revidovaném textu byla vypuštěna obecná konfiskace majetku pro politické přestupky.

38 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

V původním návrhu ústavy byla uvedena nezávislost Bulharské pravoslavné církve. V revidovaném textu byla doplněna o jednotu bulharské církve s bulharskou církevní oblastí, neboli exarchátem. Smyslem tohoto ustanovení, jak bylo objasněno během jednání Ústavodárného shromáždění, bylo zachování jednoty bulharského národa alespoň prostřednictvím církve. Takto to také shromáždění do výsledného znění Tarnovské ústavy převzalo.

Poslední článek 170, který zakotvoval revizi ústavy po pěti letech a byl do konečného návrhu ústavy doplněn v Petrohradě, počítal s tím, že se ústava bude postupně proměňovat na liberálnější tak, jak bude bulharský národ politicky vyspívát a bude schopný účastnit se svobodného politického života ve větší míře. Ústavodárné shromáždění ale konzervativní návrh ústavy tak proměnilo v liberálním duchu, že další liberální revize nebyla třeba a poslední článek byl shromážděním jako nepotřebný vypuštěn.

3. 2. 3. Projednání návrhu ústavy v Ústavodárném národním shromáždění

3. 2. 3. 1. Zpráva parlamentní komise

Projednání návrhu ústavy v novém parlamentu se dosti zdrželo diskusemi o nešťastném rozdělení Bulharska berlínskou mírovou smlouvou. Až 7. března byla tato otázka vyňata z pořadu jednání rázným zásahem komisaře Dondukova. Tentýž den byla vybrána z členů shromáždění komise, která připravila pro shromáždění zprávu o základních zásadách, na kterých byl návrh ústavy založen. Projednání návrhu ústavy shromážděním článek po článku a hlasování o ústavě bylo započato 21. března a ukončeno 16. dubna přijetím Tarnovské ústavy.

Na způsob projednání návrhu ústavy byly různé názory. Podle jednacího řádu měla být sestavena komise z členů shromáždění k vypracování zprávy o návrhu ústavy, ale poslanci většinou hlasů zvolili veřejné přečtení návrhu ústavy, když každý z nich měl k dispozici jeden exemplář. Poté vystoupil jeden z poslanců a³⁹

39VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

připomněl, že dříve než se přistoupí k projednávání návrhu ústavy článek po článku je třeba ustavit komisi, která přednese základní zásady návrhu. Shromáždění většinou hlasů tento návrh přijalo. Bylo vybráno 15 členů komise, z nichž většina pocházela z bohatých rodin vyšších sociálních vrstev a jejíž politické smýšlení bylo konzervativní. Komise tento návrh v dané lhůtě 11 dnů vypracovala a 21. března přednesla shromáždění.

Zpráva obsahovala obecnou část, která přibližovala právně – filosofický základ návrhu ústavy, včetně základních principů a dále následovalo pět částí věnovaných jednotlivým oblastem úpravy ústavy: národnímu zastoupení, moci výkonné, katalog občanských práv, část věnovanou území státu a část týkající se náboženství.

První ve zprávě zmíněnou zásadou ústavy je princip svobody. Uvádí, že ⁴⁰ svoboda má také své hranice, které se musí ctít. Přijímá katalog občanských práv, který je uveden v návrhu ústavy a doplňuje ho článkem 61 budoucí Tarnovské ústavy, který zakotvuje zákaz otroctví. Druhou zásadou je zásada rovnosti před zákonem. Třetí základní zásadou je princip sebeurčení a vlastní vlády, který se v ústavě projeví v účasti národa na zákonodárné moci. Čtvrtou zásadou je princip právní jistoty, který ostatní zásady zajišťuje.

Po liberálním úvodu zpráva vyjadřuje svou konzervativní povahu. Uvádí, že komise vzala v úvahu potřeby národa, že transformace společnosti z otrocké na svobodnou musí být postupná, že využívání politických práv vyžaduje jednak určitý stupeň rozumového, jednak morálního rozvoje, že omezení svobody a respekt k moci a jejím představitelům jsou nezbytnou podmínkou svobodné vlády. Další zátěží pro nový stát bude jeho vazalské postavení vůči osmanské říši. Na tomto základě komise nabyla přesvědčení, že nejvhodnější bude rozumně konzervativní ústava se silnou vládní mocí. Dále chce vychovávat bulharský národ, aby co nejdříve mohl využívat svobody jako osvícenější národy.

V části věnované území státu je uvedeno jen správní dělení na okresy, oblasti a obce. Chybí ta část budoucího článku 3 Tarnovské ústavy, která zakotvuje princip územní samosprávy, který později doplní Ústavodárné shromáždění při projednávání a hlasování o ústavě.

40 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

Část věnovaná náboženství přidává k právům a povinnostem uvedeným v návrhu ústavy zákaz násilného obracení na víru, který je obsažen v principu svobody vyznání, zakotveném v konečném znění Tarnovské ústavy.

V následující části věnované knížeti se z článku 4 později přijaté Tarnovské ústavy vypouští zakotvení vazalského vztahu k osmanské říši. Co se týče následnictví trůnu, komise jen doplnila do návrhu ústavy mužskou linii, čímž vyloučila následnictví trůnu pro ženské potomky, jinak jeho úprava zůstala i nadále nedostatečná. Až shromáždění rozšířilo systém následnictví trůnu o institut primogenitury. Dále z regentství vyloučila nejbližší příbuzné knížete, což později odhlasovalo i Ústavodárné shromáždění v konečné verzi textu ústavy. Poslední změna týkající se knížete zmenšila jeho příjmy. Jeho roční plat se snížil z milionu franků na šest set tisíc a právo shromáždění obdarovat knížete ze státního ⁴¹ majetku bylo vypuštěno. Takto to přijalo i shromáždění při konečném hlasování o textu ústavy.

Úprava výkonné moci byla dále pozměněna v člancích o odpovědnosti ministrů. Komise podmiňuje návrh na vydání ministra soudu podpisem nejméně třetiny členů Národního shromáždění. V konečném znění Tarnovské ústavy to bude jen čtvrtina poslanců. A pro vydání ministra soudu je třeba dvou třetin hlasů všech poslanců Národního shromáždění. V konečném znění ústavy to budou dvě třetiny jen přítomných zastupitelů. Počet ministerstev byl ze sedmi snížen na šest.

Katalog občanských práv byl obohacen o bulharskou národnost pro potomky Bulharů, kteří se narodili mimo Bulharské knížectví, především na územích, která byla berlínskou smlouvou od Bulharska odtržena. Takto to přijala i konečná Tarnovská smlouva v článku 54. Dále o právo na bezplatné základní vzdělání, přijaté Tarnovskou ústavou v článku 78.

Poslední pátá část zprávy parlamentní komise se týká národního zastoupení ve státních mocenských institucích. Vychází z práva národu na sebevládu. Podle ní má být ale účast v této vládě poměrně závislá buď na majetkových poměrech, nebo další skupina účastníci se vlády má splňovat vzdělanostní cenzus. Třetí skupinou mají být kapitalisté a obchodníci. Volební právo se má dát také těm, kteří platí ročně daň ve výši aspoň sto grošů. Další odstavec zprávy je nejasný,

41 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia..* Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

říká že zákonodárného shromáždění se mají účastnit vládnoucí úředníci, vysoké duchovenstvo a inteligence. Dále se uvádí, že Národní shromáždění se má skládat jen ze zástupců zvolených národem. Oproti původnímu návrhu to je velká demokratická změna a je později přijata do konečného znění Tarnovské ústavy. Dvoustupňové volby a podmínka majetkového, nebo vzdělanostního cenzu však Tarnovskou ústavou přijaty nebyly.

Parlamentní komise ve své zprávě zavádí senát jako horní komoru parlamentu, která projednává zákony, přijaté Národním shromážděním. Má také vykládat ústavu, kontrolovat její plnění, soudit ministry. Má zajišťovat rovnováhu mezi knížetem a Národním shromážděním jako zákonodárny mocemi. Skládá se přibližně z 20 členů, z nichž polovina je jmenována knížetem, polovina vybrána národem, nebo ustanovena z moci svého úřadu.⁴²

Státní radu, která byla v návrhu ústavy, vzhledem k existenci senátu zpráva odmítá. Ze stejného důvodu odmítá i Velké národní shromáždění, jeho funkci přejme Národní shromáždění a Senát, které se za tím účelem spojí do jednoho tělesa.

V závěrečných poznámkách zprávy je zmíněna soudní soustava, která se odkazuje na zvláštní zákon. Také nemožnost rozdělování na společenské vrstvy a udělování titulů a vyznamenání.

Konzervativní povaha zprávy spočívá tedy konkrétně hlavně v majetkovém a vzdělanostním cenzu a ustavení senátu a za přísnějších podmínek dosažení členství v něm, než ve Státní radě. Dále v nepřijetí některých demokratických změn, jako například přiznání zákonodárné iniciativy Národnímu shromáždění, nebo rozšíření katalogu občanských práv.

Tato zpráva byla na zasedání Ústavodárného shromáždění podrobena kritice liberálně smýšlejících poslanců a hlasováním odmítnuta.

Základem této liberální kritiky byla myšlenka neomylnosti a všemohoucnosti národu, tak jak se vyvinula v politické filosofii přirozeného práva a právně projevila v zakotvení suverenity národu v revolučních konstitucích. Jen metropolita Kliment připomněl, že svobodu nejvíce zneužívají ti, kteří o ní hodně mluví a že komise měla dobré důvody ji omezit. Národ soužený v době

42 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

nesvobody cizí nadvládou a ve strachu, že ho budou zase utiskovat bohatí čorbadžijové, si chtěl vládnout sám. Konzervativní pojetí ústavy bylo opuštěno. Poslanci se usnesli projednávat ústavu článek po článku.

3. 2. 3. 2. Projednání ústavy v Ústavodárném národním shromáždění a její právní rozbor

Projednávání samotné ústavy článek po článku započalo 22. března 1879.

Hlava I

První hlava ústavy je věnovaná území knížectví, které spolu s obyvatelstvem a státní mocí utváří stát. První a druhý článek první hlavy upravuje způsob změny hranic, oba byly přijaty hlasováním Ústavodárného národního shromáždění beze změny. Říkají, že o změně hranic rozhoduje Velké národní shromáždění. Jen v případě, že je změna hranice v neobydleném území, postačí souhlas Obyčejného národního shromáždění.

Třetí článek první hlavy ústavy byl značně rozšířen v demokratickém duchu,^{43 44} když ke správnímu rozdělení území na okresy, oblasti a obce přibylo ustanovení, které zaručuje obecní samosprávu.

Hlava II

Druhá hlava ústavy upravuje knížecí moc a její limity. Tvoří ji 15 článků, článek 4 až článek 18. Článek 4, který uzakoňuje formu státu, říká, že Bulharské knížectví je dědičnou konstituční monarchií s účastí národního zastoupení na státní moci. Liberálové v Ústavodárném národním shromáždění si přáli prosadit jako formu státu demokratickou republiku, ale to nebylo možné, protože konstituční monarchii jako formu státu určovala již berlínská mírová smlouva. Původně byla v tomto článku významná douška zakotvující vazalský vztah k osmanské říši, který ukládala berlínská mírová smlouva. Ten Ústavodárné národní shromáždění vypustilo. Oficiálně to odůvodnilo tím, že ústava upravuje jen vnitřní vztahy v

43 *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

44 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

knížectví. Fakticky se tak knížectví stalo nezávislé ve vnějších vztazích s ostatními státy, ačkoli formálně závislé na osmanské říši zůstalo do roku 1908. Článek 5 představuje knížete jako nejvyššího představitele státu, článek 6 mu uděluje titul jasnost a následníkovi urozenost. Sedmý článek podmiňuje jeho potenciální vládu jinému státu souhlasem Velkého národního shromáždění a osmý článek ho ustavuje jako svatého a nedotknutelného. Devátý článek je velmi významný, týká se organizace dělby moci v bulharském státu, zákonodárnou moc dělí mezi knížete a národ, respektive jeho národní zastoupení. Desátý článek na něj navazuje, když rozvíjí toto rozdělení moci tak, že určuje, že Národní shromáždění má moc přijímat zákony, ale k jejich platnosti je nezbytné jejich schválení knížetem. Vzhledem k tomu, že ústava nikde nestanoví, co se stane, pokud kníže zákon neschválí, dává tak v podstatě knížeti právo veta. Dále článek 10 uvádí, že knížeti náleží vyhlásování zákonů. Jedenáctý článek knížeti svěřuje úlohu nejvyššího vojevůdce všech vojsk. Dvanáctý článek knížeti přisuzuje výkonnou moc a stanoví ho její hlavou. Třináctý článek je velmi důležitý, zakládá nezávislou soudní moc jako jednu ze tří složek rozdělené státní moci. Říká, že soudní moc zcela náleží soudům a soudcům. Je to jediný článek věnovaný soudní moci. Úprava této ústavní materie byla jinak ponechána zákonu o soudech. Co se týče vztahu knížete k této moci, stanoví se, že se řídí speciální právní úpravou. Další články 14, 15 a 16 stanoví určité funkce knížete, které mají soudní charakter, když má právo zasahovat do trestního řízení zmírňováním, nebo zrušováním trestů v určitých případech, udělováním milosti, udělováním spolu s Národním shromážděním amnestie. To se netýká trestní odpovědnosti ministrů za porušení ústavy. V článku 17 je stanoveno, že kníže reprezentuje stát navenek. Mezivládní smlouvy se sjednávají jeho jménem, s plnou mocí Národního shromáždění. V článku 18 je zakotveno důležité pravidlo rozdělení mocenských kompetencí, totiž že všechna nařízení a rozhodnutí panovníka musí být kontrasignována ministry a ti jsou odpovědní Národnímu shromáždění. To je pak stanoveno článkem 153.

Hlava III

Hlava třetí upravuje sídlo knížete a obsahuje dva články 19 a 20, které knížeti a následníkovi trůnu ukládají povinnost trvale se zdržovat na bulharském území.⁴⁵

⁴⁵ *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

Pokud kníže bulharské území opustí, musí jmenovat svého zástupce a oznámit to národu.

Hlava IV

Čtvrtá hlava obsahuje úpravu podoby státních symbolů. Státní vlajky, státního erbu a státní pečeti. Tato hlava byla doplněna do ústavy Ústavodárným národním shromážděním. Tvoří ji tři články, článek 21 až 23. Článek 21 uvádí, že bulharský erb tvoří zlatý lev na tmavě červeném poli, se zlatou korunou nad tímto polem. Tento erb navrhl Slavejkov na základě staré bulharské básně, ve které se hovoří o světlém lvu v černém poli. Článek 22 určuje, že státní pečeť bude zobrazovat státní erb. A článek 23 navrhl Karavelov tak, že státní vlajka bude obsahovat tři různobarevné pruhy bílý, zelený a červený, postavené horizontálně.

Hlava V

Hlava pátá se zabývá následnictvím trůnu a obsahuje jeden článek číslo 24. Zakotvuje jen základní pravidlo, totiž že trůn je dědičný v mužské přímé linii a přechází na prvního narozeného potomka. Stanoví, že bude vypracován zvláštní zákon o následnictví trůnu, který nedostatek ústavní úpravy napraví.

Hlava VI

Šestá hlava řeší obsazenost trůnu a situace, které mohou nastat tak, aby byla vždy zajištěna vláda v knížectví. Skládá se z devíti článků 25 až 33. Vymezuje plnoletost knížete a regentství a poručnictví pro případ, že by kníže nastoupil na trůn jako neplnoletý. Vymezuje, kdo může být členem regentstva a poručnictva a jakým způsobem je do těchto funkcí obsazen. V případě neplnoletosti knížete přebírají vládu v knížectví tři regenti, kteří mohou být voleni Velkým národním shromážděním, nebo jmenováni knížetem před jeho smrtí z bývalých, nebo stávajících členů Rady ministrů, nebo Nejvyššího soudu a zároveň schválení Velkým národním shromážděním. Nesmí být zároveň i poručníky. Při nástupu do úřadu skládají regenti před Velkým národním shromážděním přísahu věrnosti knížeti a ústavě a informují národ o převzetí vlády v zemi v mezích knížecí moci proklamací. Jakmile kníže dosáhne plnoletosti, vstupuje na trůn stejným způsobem. O výchovu a správu majetku neplnoletého knížete se stará kněžna ^{46 47}

46 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

47 *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

spolu s poručníky, jmenovanými Radou ministrů se souhlasem kněžny.

Hlava VII

Sedmá hlava obsahuje jeden článek 34. Upravuje nástup následníka trůnu na trůn a cituje jeho přísahu. Jakmile zemře kníže a následník nastupuje na jeho místo, svolá Velké národní shromáždění a složí před ním přísahu. V té mimo jiné odpřísáhne svou vázanost ústavou a zákony. Tak se vlastně zavazuje nezasahovat svévolně do občanských práv a svobod zaručených ústavou. (Přesné znění přísahy je v doslovném překladu ústavy v příloze práce.)

Hlava VIII

Osmá hlava obsahuje dva články 35 a 36 a věnuje se finančnímu zaopatření knížete a plnoletého následníka trůnu. Roční příjem knížete vyměřuje Národní shromáždění podle ústavy ve výši 600 tisíc franků s možností úpravy jeho výše.

Hlava IX

Devátá hlava upravuje náboženství a obsahuje šest článků 37 až 42. Zakotvuje svobodu náboženského vyznání. Článek 37 určuje státní náboženství Bulharského knížectví, pravoslavné křesťanství východního vyznání. Článek 38 určuje povinnost knížete a jeho potomků vyznávat státní náboženství s výjimkou pro prvního knížete na trůně. Článek 39 hlavy deváté při projednávání vyvolal velké diskuse. Zahrnoval jednotu bulharského národa prostřednictvím bulharské církve, když říkal, že Bulharské knížectví je součástí bulharské církevní oblasti, neboli exarchátu a jako takové podléhá moci nejvyššího představitele Bulharské pravoslavné církve, neboli exarchy, ať se nachází kdekoli. Dodával, že jeho prostřednictvím zachovává jednotu s ekumenickou východní církví, co se týče dogmat víry. Část shromáždění, většinou duchovenstvo a konzervativci byla proti vedoucí roli exarchy a předložila jiný návrh znění tohoto článku. Místo exarchátu a exarchy navrhla znění: „Pravoslavná církev v Bulharském knížectví je součástí obecné bulharské církve a jejím prostřednictvím knížectví zachovává jednotu s ekumenickou východní církví, co se týče dogmat víry“. Tímto způsobem se z textu odstranil nejen exarcha, ale i exarchát a tím národní pouto s Bulhary z podmaněných krajů a zůstalo jen dogmatické spojení s patriarchátem. Když^{48 49}

48 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

49 *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

víme, jak obrovské úsilí stálo Bulhary ustanovení bulharského exarchátu a jak velký význam měl v boji za národní osvobození, je těžké uvěřit, že toto dílo mělo zničit Ústavodárné národní shromáždění. Mimo jiné za tím stálo i to, že největší protivník exarchy byl metropolita Grigorij, který kandidoval na exarchu spolu s exarchou Josifem, ale na rozdíl od něj neuspěl. Tento spor byl asi nejubožejším okamžikem během celého trvání zasedání Ústavodárného národního shromáždění. Protože nebylo možné docílit shody v této otázce, odhlasovalo nakonec Ústavodárné národní shromáždění kompromisní znění článku 39. Jediná změna oproti původnímu návrhu tkvěla v tom, že místo exarchovi se Bulharské knížectví jako církevní oblast exarchátu podřizovala Svatému synodu v Sofii. Článek 40 zaručuje svobodu náboženského vyznání pro všechny, kteří se zdržují na území knížectví. Občany i cizince. Článek 41 stanoví, že náboženské přesvědčení nikoho neopravňuje k porušování zákonů. Článek 42 hlavy deváté zakotvil administrativní závislost křesťanských církví nepravoslavného vyznání a nekřesťanských církví na bulharském území, když jejich církevní správa podléhala dohledu příslušného ministra. V Ústavodárném národním shromáždění tento dohled ministra pro náboženské vyznání určili i pro bulharskou křesťanskou pravoslavnou církev, takže nebyla zcela administrativně nezávislá, ale tato úprava nebyla zařazena do textu ústavy, ale jen do protokolu.

Hlava X

Desátá hlava se věnuje zákonům. Obsahuje články 43 až 50. Článek 43 stanoví, že vláda Bulharského knížectví se řídí zákony, které se vydávají způsobem zakotveným v ústavě. Tím vyjadřuje princip právního státu. Výkonná a soudní moc je omezena zákonem a smí zasahovat do práv občanů jen způsobem, který stanoví zákon. Všichni občané jsou si rovni před zákonem a stát je mu také podřízen. Zákonodárná moc se řídí a omezuje ústavou. Článek 44 svěřuje zákonodárnou moc Národnímu shromáždění. Národní shromáždění je voleno národem, podle bulharské ústavy ve všeobecném hlasování, které není ničím omezeno, ani majetkovým, ani jiným cenzem. Uvádí článek 86. Tím zakládá demokratičnost ústavy. Ničím neomezeným hlasovacím právem při absenci^{50 51}

50 *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

51 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

druhé komory parlamentu se stává nejdemokratičtější ústavou své doby. Shromáždění má i právo zákon vykládat. Článek 45 stanovuje, že poté co zákon přijme Národní shromáždění, musí ho schválit kníže, jinak zákon nemůže vstoupit v platnost. Tímto zákonodárnou mocí parlamentu zásadně omezuje. Nikde v ústavě se nestanoví, co se stane, pokud kníže zákon neschválí, takže je knížeti dáno v podstatě právo veta. V dalších článcích desáté hlavy se uvádí další postup při přijímání zákonů. Článek 46 uvádí, že nezbytnou podmínkou pro platnost zákona je jeho vyhlášení. Článek 47 upravuje situaci přijímání zákonů v nouzových podmínkách, kdy není možné svolat Národní shromáždění. V takových případech přijímá nařízení se silou zákona kníže na návrh Rady ministrů a s jejich společnou odpovědností. Ale taková mimořádná nařízení se musí předložit ke schválení na nejbližším zasedání Národního shromáždění. V článku 48 se upřesňuje, že nařízení podle článku 47 nemohou nikdy určovat daně, jejichž ukládání je vždy v moci Národního shromáždění. Podle článku 49 je kontrola splnění podmínek pro vydání zákona stanovených ústavou uložena Národnímu shromáždění. Opatření, aby se uvedly zákony v účinnost, jsou svěřena moci výkonné.

Hlava XI

Hlava jedenáctá upravuje nakládání se státním majetkem. Obsahuje tři články 51, 52 a 53. Státní majetek patří státu a zákon určuje způsob, jakým se s ním nakládá. Správu státního majetku vykonává příslušný ministr. Kníže a jeho rodina jej nesmí užívat.

Hlava XII

Hlava dvanáctá obsahuje katalog základních občanských práv a svobod. Obsahuje články 54 až 84.

Díl I

První díl hlavy dvanácté obsahuje obecná základní práva a svobody a tvoří ho 11 článků, články 54 až 64.

Článek 54 všem narozeným v Bulharsku bez rozdílu přiznává bulharské státní občanství, tím i v zásadě stejná základní občanská práva. Všichni obyvatelé patří do jediné kategorie obyvatel, kategorie občanů. Občanství nabývají na národnostním principu.⁵²

⁵² *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

Protože znění článku 39 rozvolnilo vztahy mezi Svatým synodem a exarchátem, bylo do článku 54 přidáno, že i těm, kteří se narodili mimo bulharské území, ale bulharským občanům, se přiznává bulharské státní občanství. Byl to projev lásky poslanců k podmaněným bratrům v Thrákii a Makedonii, kterým chtěli usnadnit nabytí bulharského státního občanství. Nedostatek byl ve vyjádření „těm, kteří se narodili bulharským občanům“, místo Bulharům ve smyslu lidem bulharské národnosti, což by lépe vystihovalo myšlenku, která měla být vyjádřena.

Nabytí bulharského státního občanství cizinci podle článku 55 podléhá souhlasu Národního shromáždění. Změna bulharského státního občanství je podle článku 56 možná jen po vykonání povinností vůči bulharskému státu, určených zvláštním zákonem, jako například vojenské služby.

Článek 57 výslovně zakotvuje rovnost práv pro všechny a zakazuje rozdělení obyvatel na třídy. Je to rozdíl oproti minulosti, kdy existovala stavovská společnost, která znamenala nerovná práva pro příslušníky jednotlivých stavů. I když určitý pohyb mezi třídami byl možný například sňatkem s aristokratem, přestěhováním se do města a další, až v evropském osvícenství je člověk vnímán jako svobodný, který má se všemi ostatními stejná práva.

Zařazení článku 58 do ústavy navrhl Balabanov v Ústavodárném národním shromáždění. V návrhu ústavy tento článek nebyl. Mělo to být zdůraznění předcházejícího článku zakotvujícího občanskou rovnost. Říká, že šlechtické a jiné tituly a řády nemohou být v Bulharsku udělovány. V Bulharsku v této době bulharská šlechta již dlouho neexistovala. Většinu obyvatelstva tvořila masa rolníků. A střední vrstva bohatých venkovských a městských obyvatel, která byla početně velmi slabá. V belgické ústavě bylo zakotveno právo krále udělovat šlechtické tituly, ale žádná privilegia, nebo nerovnosti s nimi spojeny nebyly. Přesto v nadšení pro rovnost shromáždění tento článek přijalo a stejně tak i článek 59, který ustavoval možnost udělení jen vojenských řádů knížetem za vyznamenání se v době války. Tyto dva články byly o několik let později novelizovány tak, že bylo umožněno udělení řádu i civilním osobám. Článek 60 přiznával občanům obecná politická práva, cizince z nich vylučoval, ale^{53 54}

53 *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

54 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

přiznával jim práva občanská.

Článek 61 byl zařazen do ústavy Ústavodárným národním shromážděním na návrh Balabanova. Byl převzat z řecké ústavy z roku 1864. Zakazuje obchod s lidmi a otroctví na bulharském území. Zároveň tak vyjadřuje i ideu rovnosti. V této době se opakovaně velmoci pokoušely přijmout mezinárodní smlouvu zakazující obchod s lidmi, proto se ve shromáždění ozvaly hlasy tvrdící, že první polovina článku je zbytečná, ale taková mezinárodní smlouva, kterou by ratifikovaly všechny velmoci, byla podepsána až v Bruselu v letech 1889 – 1890. Článek 62 stanoví vázanost všech osob v Bulharsku zákony veřejného pořádku, článek 63 vázanost všech nemovitostí na bulharském území bulharskými zákony, včetně nemovitostí cizinců. Ostatní práva cizinců se řídí zvláštními zákony, článek 64.

Díl II

Druhý díl hlavy dvanácté se věnuje státní, obecní a vojenské službě. Tvoří jej dva články 65 a 66. V případě státní služby se práva cizinců řídí stejným principem jako jejich politická práva, čili k ní nemají přístup, jen pokud by to schválilo Národní shromáždění.

Díl III

Třetí díl hlavy dvanácté zakotvuje vlastnické právo. Článek 67 stanoví jeho nedotknutelnost, článek 68 určuje, že jen na základě zákona, ve veřejném zájmu a za předchozí spravedlivou náhradu je možné vyvlastnění.

Díl IV

Čtvrtý díl dvanácté hlavy upravuje daňové povinnosti. Tvoří ho dva články, článek 69 a článek 70. Článek 69 ukládá povinnost platit daně všem občanům. Oproti minulosti platí daně každý bez rozdílu. Jen knížeti a následníkovi trůnu se v článku 70 uděluje jediná výjimka. V textu článku je všeobecnost daňové povinnosti výslovně uvedena dokonce dvakrát, když říká, že daně musí platit „každý“ a „bez výjimky“. Poslanci věděli, jak se za osmanské nadvlády výběr daní zneužíval, proto padl ve shromáždění návrh, aby se k tomuto článku ještě doplnilo, že se daně nemohou platit v naturáliích a není možné, aby vláda^{55 56}

55 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

56 *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

výběr daní prodala. Tato douška byla zaznamenána jen do protokolu s tím, že se dá budoucí vládě na vědomí. Kromě daní a poplatků se všem občanům ukládala také povinnost vykonávat případné práce, nebo služby pro stát. Tím byly míněny například stavby cest, ubytování vojáků v době války a podobně.

Díl V

Pátý díl hlavy dvanácté tvoří dva články 71 a 72, které se zabývají vojenskou službou. Určují ji povinnou pro všechny občany a příslušnými soudy pro trestné činy vojáků v aktivní vojenské službě činí vojenské soudy.

Díl VI

Díl šestý hlavy dvanácté obsahuje právní normy upravující osobní nedotknutelnost, nedotknutelnost obydlí a korespondence. Poslanci, kteří měli v živé paměti, jak těžce svévolná moc v minulosti narušovala osobní svobodu Bulharů, se snažili ji zakotvit co nejpevněji pěti články 73, 74, 75, 76 a 77. Článek 73 uzákoňuje, že není možné potrestání bez pravomocného rozsudku příslušného soudu. Do rozhodnutí o vině je presumována nevina obžalovaného. Na návrh Balabanova byl zařazen do textu ústavy další článek číslo 75, který upravoval podmínky ukládání trestů, konkrétně zakotvoval právní zásadu není trestu bez zákona. A dále zákaz mučení a konfiskace majetku jako další možné zásahy do osobní integrity a osobní svobody. Článek 74 stanovil zákaz svévolného věznění a domovních prohlídek, které se nadále mohly uskutečnit jen podle zákonných pravidel. Všechna tato práva byla projevem zásad právního státu, kdy stát je vázán zákonem a nemůže porušovat základní občanská práva zákonem garantovaná. Což může mít v trestním řízení zvláště znatelný dopad do sféry práv jedince. Výjimka ze zákazu svévolného porušování osobní svobody orgány výkonné moci podle článků 73 a 74 byla stanovena článkem 76 pro knížete v případě ohrožení bezpečnosti v zemi a jen při schválení na nejbližším zasedání Národního shromáždění. Článek 77 stanovuje nedotknutelnost listovního tajemství a odpovědnost úředních osob za její porušení podle zvláštního zákona.

Díl VII

Díl sedmý hlavy dvanácté se týká národního vzdělávání. Obsahuje jediný^{57 58}

57 *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

58 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

článek 78, který určuje, že základní vzdělání je povinné a bezplatné pro všechny bulharské občany. Bezplatnost do ústavy doplnilo až Ústavodárné národní shromáždění. Neshodlo se na tom, z jakých zdrojů by mělo být financováno, zda ze speciálních daní, státního rozpočtu, nebo se spoluúčastí vesnic, které si to mohou dovolit, ale shodlo se na tom, že vzdělanost je základem úspěchu a základem masové vzdělanosti je bezplatnost a povinnost.

Díl VIII

Osmý díl dvanácté hlavy, který tvoří tři články 79, 80 a 81, ustanovuje svobodu tisku. V původním návrhu ústavy byla v článku 79 upravena příliš vágně odpovědnost za zneužití svobody tisku, říkal jen, že kdo zneužije svobodu tisku, ponese za to odpovědnost. Aby se předešlo příliš širokému výkladu a jeho zneužití k omezení svobody tisku, byl použit doslovně článek 18 belgické ústavy. Ten říká, že tisk je svobodný, jakákoli cenzura se zakazuje a stejně i jakékoli záruky od spisovatelů, vydavatelů a tiskařů. A že přednostně se stíhá autor, jen je – li neznámý a nežije v knížectví, pak vydavatel, tiskař a distributor. Článek 81 tuto svobodu však potenciálně značně omezil, když uzákonil odpovědnost za zločiny tisku. Omezení svobody tisku zavádí i článek 80, ale jen co se týče tisku církevního, který měl podléhat schválení Svatého synodu. Tento článek byl do textu ústavy zařazen na žádost metropolity Metelije během projednávání ústavy v Ústavodárném národním shromáždění.

Díl IX

Díl devátý hlavy dvanácté obsahuje článek 82, který stanovuje svobodu shromažďování a článek 83, stanovující svobodu sdružování. Úprava svobody sdružování v návrhu ústavy chyběla. Byla navržena v Ústavodárném národním shromáždění jako doslovný překlad článku 18 belgické ústavy. Občané knížectví získali právo svobodně se shromažďovat uvnitř i vně budov a sdružovat ve spolcích bez předchozích povolení, pokud nenarušovali dobré mravy. Svoboda sdružování nebyla s největší pravděpodobností do návrhu ústavy zahrnuta vědomě, ruští vysocí úředníci se zřejmě obávali širší úpravy politických práv, protože v té době byla ve Švýcarsku zintenzivněná činnost ruských^{59 60}

59 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

60 *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

revolučních organizací. Uzákonění svobody sdružovací podnítilo mnoho reakcí různých politických skupin a v zahraničních novinách se dokonce objevily i komentáře, které bulharské Ústavodárné národní shromáždění označily za shromáždění nihilistů a komunistů.

Díl X

Díl desátý hlavy dvanácté uzákoňuje v článku 84 petiční právo pro všechny občany a právnické osoby.

Hlava XIII

Hlava třináctá se věnuje národnímu zastoupení. V jednom článku 85 určuje, že jediným zastupitelským orgánem Bulharského knížectví je Národní shromáždění. To je buď Obyčejné národní shromáždění, nebo Velké národní shromáždění. Druhou komoru parlamentu ústava Bulharského knížectví nestanoví. Konzervativci navrhovali, aby se místo Velkého národního shromáždění ústavou zřídila druhá komora parlamentu, senát. Ikonomov pronesl řeč, obhajující druhou komoru parlamentu. Tvrdil, že zákony budou lepší, pokud nedokonalosti, které vzešly ze způsobu projednání dolní komorou, například protože je vlečena momentálními zájmy národu, budou moci být v senátu napraveny. Že se tím předejde srážkám mezi shromážděním a knížetem, pokud by funkci posuzovatele zákonů přijatých dolní komorou měl kníže sám. Liberál Slavejkov pronesl řeč proti senátu, ve které uvedl mimo jiné, že ústava dává mnoho nástrojů knížeti, který nechce schválit zákon přijatý shromážděním, právo veta, rozpuštění shromáždění. Jeho řeč začala být útočná, což vzbudilo rozhořčení konzervativců, kteří se tomu začali bránit. Ve shromáždění zavládlo pozdvižení, hluk, hádky, padlo i pár pohlavků. Skupina konzervativců opustila shromáždění. Zasedání, poté co se poslanci uklidnili, pokračovalo. Slavejkov ještě chvíli řečnil proti senátu, že národ zná nejlépe své potřeby, že více hlav více ví. Grekov se pokusil upozornit na to, že odešli příznivci senátu, že není správné hlasovat o něm bez nich. Zbytečně. Předseda shromáždění Karavelov nechal hlasovat o senátu a shromáždění ho zamítlo. Tak skončil boj mezi konzervativci a liberály. Potom byla hlasováním shromáždění zamítnuta i Státní rada.^{61 62}

61 *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

62 VLADIKIN, Liubomir. *Istoriia na Tarnovskata konstitutsiia*. Sofiia: Narodna kultura, 1994. ISBN 954-04-0085-6.

Hlava XIV

Hlava čtrnáctá se v článcích 86 až 104 věnuje Obyčejnému národnímu shromáždění.

Díl I

Díl první hlavy čtrnácté obsahuje články 86 až 92 a upravuje složení Obyčejného národního shromáždění.

Především zakotvuje v článku 86 všeobecné přímé hlasovací právo bez jakéhokoli omezení majetkovým, nebo jiným cenzem pro všechny občany (muže). Jen musí splňovat dosažení věku 21 let a nebýt vyloučeni z občanských a politických práv. Pasivně legitimovaní jsou všichni, kteří dosáhnou věku 30 let a jsou gramotní. Do Obyčejného národního shromáždění se volí jeden národní zástupce na deset tisíc obyvatel obou pohlaví na tři roky.

Článek 87 přiznává poslancům svobodu vědomí a svědomí při posuzování národních zájmů, protože reprezentují celý národ, nejen své voliče. Články 88 a 89 se věnují volbě orgánů shromáždění, předsedy, místopředsedů a tajemníků. Články 90, 91 a 92 upravují práva a povinnosti ministrů během zasedání shromáždění. V podstatě mají ministři právo vyjádřit se během zasedání shromáždění, kdy chtějí a povinnost vyjádřit se vždy, když je o to poslanci požádají a poslanci povinnost je vyslechnout a právo požadovat vysvětlení. Včetně komisařů, jmenovaných knížetem, kteří mohou ministry zastoupit. Stanoví se i výjimka mlčet dočasně o záležitostech, jejichž předčasné zveřejnění by mohlo poškodit státní zájmy.

Díl II

Díl druhý hlavy čtrnácté obsahuje články 93 až 98 a věnuje se svobodě myšlení poslanců a poslanecké imunitě. Článek 93 dává poslancům v hlasování a projevu svobodu vědomí a svědomí. Článek 94 určuje, že odpovědnost poslanců za chování během zasedání stanoví vnitřní řád shromáždění. V článku 95 se stanoví imunita poslanců, která jejich možné trestní stíhání za trestné činy spáchané za doby trvání zasedání shromáždění, činí závislé na souhlasu shromáždění. Podobně článek 96 stanoví během zasedání imunitu poslanců kromě nejtěžších trestných činů, kdy jejich věznění podmiňuje oznamovací povinností a trestní stíhání činí závislé na souhlasu shromáždění. Článek 97 stanoví jejich imunitu, co se dluhů ⁶³

63 *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

týče, článek 98 způsob obsazení uprázdněných míst poslanců.

Díl III

Třetí díl hlavy čtrnácté upravuje veřejnost zasedání shromáždění. Obsahuje články 99 až 104. V zásadě jsou zasedání veřejná, ale na návrh poslanců, nebo ministrů je možné odhlasovat jejich neveřejnost. Dále se stanoví, že nikdo na zasedání, ani v jeho blízkosti nesmí být ozbrojený krom případů, že si to shromáždění odhlasuje. Shromáždění má svou vlastní ostrahu. Má také vlastní vnitřní řád a jednací řád.

Hlava XV

Patnáctá hlava obsahuje články 105 až 107 a určuje pravomoci Národního shromáždění. Přijímat zákony, rozhodovat o státních příjmech (daně a jejich výběr, jejich prominutí, půjčky) a výdajích, přijímat každoroční státní rozpočet, kontrolovat účty rozpočtových výdajů, kontrolovat účty Nejvyššího účetního dvora, dotazovat se ministrů, co se týče jejich odpovědnosti, přiznává článek 105. Dále má právo podle článku 106 přijímat petice a jmenovat vyšetřovací komise pro státní správu, podle článku 107 interpelovat ministry.

Hlava XVI

Šestnáctá hlava obsahuje články 108 až 118 a zabývá se způsobem předkládání a projednávání návrhů zákonů.

Zásadní význam má článek 108, který přiznává zákonodárnou iniciativu knížeti i Národnímu shromáždění. To je významný demokratický prvek, který zásadně zvětšuje možnost Národního shromáždění ovlivňovat zákonodárství.

Vládní návrhy zákonů v Národním shromáždění předkládají ministři na pokyn knížete, poslanecké návrhy zákonů poslanci s podpisem nejméně čtvrtiny přítomných poslanců.

V dalších člancích se upravuje způsob projednávání návrhů zákonů. Pokud nesouhlasí s návrhem zákonu Národní shromáždění i kníže, nebude zákon přijat. Pokud jeden, nebo druhý nezmění názor. Každý návrh je možné vzít zpět před dokončením hlasování o něm. Shromáždění má právo činit úpravy, opravy a doplnění. Když vláda nesouhlasí se změnami, může vzít návrh zpět, nebo ho předložit znovu s vysvětleními, nebo se změnami, navrženými shromážděním, které uzná za vhodné, nebo stejný návrh předložit v následujícím zasedání shromáždění. Národní shromáždění zákon přijímá za přítomnosti aspoň poloviny⁶⁴

64 *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

poslanců nadpoloviční většinou hlasů. Kníže má zákon schválit, nebo neschválit do konce zasedání shromáždění, případ, že tak neučiní, ústava neřeší.

Hlava XVII

Hlava sedmnáctá obsahuje články 119 až 122 a věnuje se přijetí státního rozpočtu. I v tomto případě platí, že státní rozpočet musí přijmout Národní shromáždění i schválit kníže. Shromáždění má právo změnit některé položky, ale musí vysvětlit svoje důvody. Když je třeba učinit výdaje a Národní shromáždění se nemůže svolat, zůstane na odpovědnost ministrů platný rozpočet předcházejícího roku do doby, než se jejich rozhodnutí schválí na prvním zasedání shromáždění.

Hlava XVIII

Osmnáctá hlava obsahuje články 123 až 126. Zabývá se státními půjčkami. I zde platí při zacházení se státními financemi pravidlo, že v zásadě musí všechny transakce schválit Národní shromáždění. Jen pokud není možné jej svolat, přichází na řadu kníže, který na návrh ministrů může povolit mimořádné půjčky do výše milionu franků, pokud se ale schválí na nejbližším zasedání shromáždění, nebo čerpání z fondů státního pokladu do výše tří set tisíc franků.

Hlava XIX

Hlava devatenáctá obsahuje články 127 až 139 a upravuje způsob, jakým se svolává Národní shromáždění. O scházení se Národního shromáždění v zásadě rozhoduje kníže. Sám rozhoduje o jeho svolání, zahájení, ukončení a rozpuštění. Jen při prodloužení a opakovaném odročení zasedání se vyžaduje současný souhlas samotného shromáždění. Kníže má povinnost svolat Národní shromáždění každoročně od 15. října do 15. prosince. Při souhlasu knížete i shromáždění je možné zasedání prodloužit. Kníže, nebo jeho zástupce shromáždění otevírá a uzavírá. Po svolání shromáždění, může kníže odročit zasedání, ale jen o dva měsíce, delší odročení je možné jen se souhlasem shromáždění. Kníže může rozpustit shromáždění a vyhlásit nové volby. Ty se musí konat ne déle než dva měsíce od rozpuštění shromáždění a zasedání nového shromáždění ne déle než čtyři měsíce od rozpuštění.

Před zahájením zasedání skládají všichni poslanci, krom duchovních (kteří skládají zvláštní slib) přísahu, ve které se především zavazují k dodržování ústavy. (Přesné znění přísahy je v doslovném překladu ústavy v příloze práce.)⁶⁵

⁶⁵ *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

Potom si vyslechnou slovo knížete, obsahující výčet návrhů zákonů a popis stavu státu a adresují mu svou odpověď.

Hlava XX

Dvacátá hlava se věnuje Velkému národnímu shromáždění. Obsahuje články 140 až 147.

Díl I

Díl první hlavy dvacáté se věnuje pravomocem Velkého národního shromáždění a obsahuje články 140 až 143. To rozhoduje jen o věcech zásadního významu. Pokud jej svolá kníže, rozhoduje Velké národní shromáždění o postoupení, nebo výměně části území, nebo o změně, nebo revizi ústavy. Když je svolané regenty, může rozhodovat jen o postoupení, nebo výměně části území. Radou ministrů může být svoláno, aby rozhodovalo o volbě nového knížete, pokud kníže nezanechá následníka, nebo regentů, pokud je následník neplnoletý.

Díl II

Díl druhý hlavy dvacáté určuje složení Velkého národního shromáždění. Obsahuje články 144 až 147. Poslanci se volí ve všeobecných přímých volbách po dvou zástupcích na každých deset tisíc obyvatel obou pohlaví. Jejich počet je dvojnásobek počtu poslanců Obyčejného národního shromáždění. Projednává jen věci, kvůli kterým bylo svoláno a hned potom se rozpouští. Některé způsoby jednání a práva poslanců má společné s Obyčejným národním shromážděním. (Podle článků vyjmenovaných v článku 147 v překladu ústavy v příloze práce).

Hlava XXI

Hlava jednadvacátá obsahuje úpravu nejvyšších vládních těles, Rady ministrů a ministerstev. Obsahuje články 148 až 166.

Výkonná moc pod vedením knížete a jeho nejvyšším dohledem náleží ministrům a jejich radě. Ministry jmenuje a odvolává kníže. Ministři jsou odpovědní knížeti a zároveň Národnímu shromáždění. Každý úřední úkon, podepsaný knížetem, podléhá spolupodpisu příslušného ministra. Zde je dokončena dělba moci. Výkonná moc je svěřena nejvyšším vládním orgánům a zároveň všechna rozhodnutí knížete musí podepsat příslušný ministr, který je odpovědný knížeti, ale zároveň i Národnímu shromáždění. Tím je dovršena její demokratičnost. Zákonodárná moc má tak určitou kontrolu moci výkonné. Národní shromáždění⁶⁶

⁶⁶ *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

může ministry pohnat před soud pro zradu, porušení ústavy, nebo korupci. Takový návrh musí podepsat minimálně čtvrtina poslanců. Aby byl ministr vydán, musí návrh odsouhlasit minimálně dvě třetiny přítomných poslanců. Ministry soudí zvláštní Státní soud, jehož složení určuje zvláštní zákon. Kníže nemůže sám, bez souhlasu Národního shromáždění obviněnému ministrovi prominout.

Ministerská rada se skládá z ministrů a jejího předsedy, voleného knížetem. Kromě běžných povinností má Rada ministrů zvláštní pravomoci, které v podstatě spočívají v zachování kontinuity vlády. Když zůstane trůn neobsazený, přejímá dočasně vládu v zemi a do měsíce svolá Velké národní shromáždění k volbě nového knížete. Stejně rada postupuje, když je třeba zvolit regenty. Pokud zůstane trůn prázdný, ale kněžna je těhotná, přebírá rada vládu až do jejího porodu. Pokud zemře regent, rada opět svolá Velké národní shromáždění k volbě nového. O své vládě musí rada informovat národ proklamací a během jejího trvání nemůže měnit své členy.

Vykonávání zákonů se svěřuje ministerstvům, kterých je šest. Ministerstvo zahraničí a náboženství, ministerstvo vnitřních věcí, ministerstvo vzdělání, ministerstvo financí, ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo války. V čele ministerstva je ministr. Každý státní úředník přísahá věrnost ústavě a knížeti a je odpovědný z výkonu své funkce. Má také nárok na penzi.

Hlava XXII

Hlava dvaadvacátá obsahuje články 167 až 169 a věnuje se způsobu změny a revize ústavy. Návrhy na změnu, nebo revizi ústavy podává kníže, nebo Národní shromáždění stejně jako v případě obyčejných zákonů podle článků 108 a 109. Tyto návrhy se přijímají dvoutřetinovou většinou hlasů všech poslanců Národního shromáždění. K projednání těchto návrhů se svolává Velké národní shromáždění, tyto návrhy se přijímají dvoutřetinovou většinou hlasů všech poslanců Velkého národního shromáždění. Čili procedura přijetí stanovuje zpřísněné podmínky, nestačí prostá většina hlasů, požaduje se kvalifikovaná většina. (K přijetí obyčejných zákonů stačí polovina hlasů všech poslanců, článek 114 a 116).⁶⁷

⁶⁷ *Konstitutsiia na Balgarskoto kniazhestvo*, 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>

4. DOBOVÉ ČESKO – BULHARSKÉ VZTAHY

Vzájemné česko-bulharské vztahy nebyly nikdy v popředí ani jedné z obou vlád. Přesto je lze charakterizovat jako vcelku přátelské. Je to mimo jiné i proto, že Česko a Bulharsko nikdy neměly společnou hranici.

V této době lze česko-bulharské vztahy rozdělit na dobu před získáním bulharské nezávislosti, neboli dobu národního obrození a po ní, dobu budování nového státu. Během národního obrození probíhaly v obou státech podobné procesy a vzájemné vztahy byly jejich produktem. Zakladatelem evropské bulharistiky je Josef Dobrovský, jehož *Slovanka* z roku 1814 je první prací, která se Bulharům více věnuje. Následuje množství další umělecké a kulturní literatury. Konstantin Jireček byl prvním českým bulharistou, který sepsal bulharské dějiny. Od poloviny století navštěvují české země bulharští obrozenci. V 60. a 70. letech začínají v Čechách studovat bulharští studenti. V Čechách se zakládaly i bulharské revoluční výbory, studentské spolky, nebo bulharská matice. Mezi českými a bulharskými obrozeneckými intelektuály se pěstovaly čilé společenské vztahy se snahou pomoci bulharskému osvobozeneckému hnutí.

Vznikem novodobého bulharského státu se spolupráce posunula do roviny budování hospodářských a sociálních struktur. Česko začalo být vnímáno jako pomocník při rozvoji státu a pro Čechy se otevřel nový trh k odbytu výrobků. Češi, kteří se mohli v Rakousko-Uhersku rozvíjet, poskytovali Bulharsku množství odborníků. Ve školství se uplatnil například Konstantin Jireček jako ministr školství. V soudnictví ve Východní Rumélii čeští právníci František Chytil a hrabě Rudolf Thurn-Taxis, který se podílel i na kodifikaci bulharského občanského a trestního práva. Ve vědě Jirečkovi bratranci bratři Škorpilové. Karel Škorpil při vykopávkách odhalil město Plisku. Dále to byli inženýři, architekti, učitelé, podnikatelé hlavně v potravinářském průmyslu, ale i řemeslníci, rolníci, dělníci a umělci. Součástí těchto vztahů byly i politické velmocenské zájmy Rakousko-Uherska rozšířit svůj vliv na Balkáně.⁶⁸

68 RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-553-6.

ZÁVĚR

Ústava Bulharského knížectví přijatá 16. dubna 1879 je moderní demokratická ústava konstituční monarchie. Zná dělbu moci na moc zákonodárnou, moc výkonnou a moc soudní a obsahuje katalog základních občanských a politických práv. Parlament má moc zákonodárnou, je složen z poslanců volených národem při ničím neomezeném volebním právu, je tvořen jednou komorou, má zákonodárnou iniciativu, ministři jsou mu odpovědní při současné kontrasignaci všech rozhodnutí monarchy, rozhoduje o daních, státním rozpočtu a jeho zásadních příjmech a výdajích, bez souhlasu parlamentu nemůže kníže prominout ministři. Knížeti a vládě náleží výkonná moc, kníže jmenuje a odvolává ministry, ministři jsou mu odpovědní, má zákonodárnou iniciativu, svolává a rozpouští parlament, který se bez jeho rozhodnutí sejít nemůže a který má povinnost svolat jen jednou ročně, má právo schvalovat zákony, které když neschválí, nebudou přijaty. Občané jsou si rovni před zákonem, mají svobodu náboženského vyznání, nedotknutelnost vlastnického práva, osobní nedotknutelnost, nedotknutelnost obydlí a listovního tajemství, svobodu tisku, shromažďování a sdružování.

Když srovnáme Tarnovskou ústavu s jinými ústavami té doby, zjistíme, že není jen demokratickou, ale nejdemokratičtější ústavou své doby.

Srbská ústava z roku 1869 obsahovala Státní radu a Národní shromáždění složené částečně z jmenovaných, částečně volených poslanců. Rumunská ústava z roku 1866 stanovila volební právo omezené velmi vysokým majetkovým a vzdělanostním cenzem. Řecká ústava z roku 1864 měla částečně omezené volební právo a nejdříve i Státní radu. Americká ústava stanoví dvoukomorový parlament se silným prezidentem a ministry odpovědnými jen prezidentovi. Ústavy německých, rakousko-uherské a italské monarchie měly omezené volební právo. Anglická ústava znala dvoukomorový parlament se Sněmovnou lordů dědičných, nebo jmenovaných a omezené volební právo. I belgická ústava měla volební právo omezené majetkovým cenzem. Švýcarsko a Francie měly dvoukomorový parlament.

Žádná jiná ústava neznala neomezené volební právo se současnou absencí horní komory parlamentu jako ústava Bulharského knížectví v roce 1879.

RESUMÉ

The Constitution of the Principality of Bulgaria adopted on April 16, 1879 is a modern democratic constitution of a constitutional monarchy. It knows the division of power into legislative power, executive power and judicial power and contains a catalog of basic civil and political rights.

When we compare the Tarnovo Constitution with other constitutions of that time, we find that it is not only the democratic, but the most democratic constitution of its time.

No other constitution knew unlimited voting rights, with the simultaneous absence of the upper house of parliament as the Constitution of the Principality of Bulgaria in 1879.

Příloha č.1 :

PŘEKLAD ÚSTAVY BULHARSKÉHO KNÍŽECTVÍ

(přijaté 16. dubna roku 1879)

Hlava I

ÚZEMÍ KNÍŽECTVÍ

1. Zmenšování, nebo zvětšování území Bulharského knížectví není možné bez souhlasu Velkého národního shromáždění.
2. K napravování hranic, pokud to není v obydlených místech, stačí souhlas Obyčejného národního shromáždění.
3. Území státu se administrativně dělí na okresy, oblasti a obce. Zvláštní zákon, upravující organizaci tohoto správního dělení, bude vypracován na principu obecní samosprávy.

Hlava II

KNÍŽECÍ MOC A JEJÍ OMEZENÍ

4. Bulharské knížectví je dědičná konstituční monarchie s národním zastoupením.
5. Kníže je nejvyšší představitel a hlava státu.
6. Bulharskému knížeti náleží titul – JASNOST a nástupníkovi trůnu titul – UROZENOST.
7. Bez souhlasu Velkého národního shromáždění bulharský kníže nemůže být zároveň vládcem jiného státu.
8. Osoba knížete je svatá a nedotknutelná.
9. Zákonodárná moc náleží knížeti a národnímu zastoupení.
10. Kníže schvaluje a vyhlašuje zákony přijaté Národním shromážděním.
11. Kníže je nejvyšší vojevůdce všech vojenských sil v knížectví v době míru i v době války. V souladu se zákonem uděluje vojenské hodnosti. Kdo nastupuje do vojenské služby, skládá přísahu, že bude věrný knížeti.

12. Výkonná moc náleží knížeti; všechny orgány této moci jednají jeho jménem a pod jeho nejvyšším dozorem.
13. Soudní moc v celé své šíři náleží soudním místům a osobám, které jednají jménem knížete. Vztahy knížete s těmito místy a osobami se řídí zvláštními pravidly.
14. Kníže má právo zmírňovat, nebo zrušovat tresty způsobem, který je upravený v normách trestního řádu.
15. Kníže má právo milosti v trestních řízeních. Právo amnestie náleží knížeti spolu s Národním shromážděním.
16. Práva knížete, uvedená v člancích 14 a 15, se netýkají rozsudků, kterými se odsuzují ministři za nějaké porušení ústavy.
17. Kníže je představitel knížectví ve všech vztazích s cizími státy. Jeho jménem a s plnou mocí Národního shromáždění se s vládami sousedních států uzavírají zvláštní dohody o státních záležitostech knížectví, ke kterým je třeba účast a spolupráce takových vlád.
18. Nařízení a rozhodnutí, která vydává kníže, jsou platná v případě, že jsou podepsaná příslušnými ministry, kteří za ně na sebe berou všechnu odpovědnost.

Hlava III

SÍDLO KNÍŽETE

19. Kníže má povinnost trvale žít v knížectví. Pokud na přechodnou dobu opustí území knížectví, jmenuje svého zástupce, který po dobu nepřítomnosti knížete bude mít práva a povinnosti, stanovené zvláštním zákonem. O opuštění území knížectví a o jmenování svého zástupce kníže informuje národ proklamací.
20. Následník trůnu také musí trvale žít v knížectví a může ho opustit jen se souhlasem knížete.

Hlava IV

ERB, PEČEŤ A VLAJKA KNÍŽECTVÍ

21. Bulharský státní erb je zlatý korunovaný lev v tmavěčerveném poli. Nad tímto polem je knížecí koruna.
22. Státní pečeť zobrazuje erb knížectví.
23. Bulharská národní vlajka je tříbarevná a skládá se z bílé, zelené a červené barvy, postavených horizontálně.

Hlava V

ZPŮSOB NÁSLEDNICTVÍ TRŮNU

24. Knižecí důstojnost je dědičná v mužské výchozí přímé linii prvního zvoleného knížete. Bude vypracován zvláštní zákon o následnictví.

Hlava VI

PLNOLETOST KNÍŽETE, REGENTSTVÍ A PORUČNICTVÍ

25. Panující kníže a následník trůnu se mají za plnoleté dovršením 18-ého roku věku.
26. Pokud kníže nastoupí na trůn před dosáhnutím tohoto věku, ustanoví se mu do plnoletosti regentství a poručnictví.
27. Regentstvo tvoří trojice regentů, které vybírá Velké národní shromáždění.
28. Panující kníže může ještě za svého života jmenovat tři regenty, pokud následník trůnu není plnoletý, ale je k tomu třeba souhlasu a schválení Velkého národního shromáždění.
29. Členové regentstva mohou být ministři, předseda a členové Nejvyššího soudu, nebo pak osoby, které bezúhonně zastávaly tyto úřady.
30. Členové regentstva při nástupu do této funkce skládají před Velkým národním shromážděním přísahu, že budou věrní knížeti a ústavě. Potom proklamací oznamují národu, že začínají vládnout knížectví v mezích knížecí moci a jménem knížete.
31. Kníže, jakmile dosáhne plnoletosti a složí přísahu, začíná vládnout knížectví a oznamuje to národu proklamací.
32. Výchova nepplnoletého knížete a správa jeho majetku se svěřuje do rukou kněžny a poručníků, jmenovaných Radou ministrů se souhlasem kněžny.

33. Členové regentstva nemohou být i poručíky neplnoletého knížete.

Hlava VII

NASTOUPENÍ NA TRŮN A PŘÍSAHA

34. Po smrti knížete nastupuje na trůn jeho následník a ihned nařizuje svolání Velkého národního shromáždění, před kterým skládá následující přísahu :
„Přisahám ve jménu všemohoucího Boha, že budu oddaně a neporušitelně dodržovat ústavu a zákony knížectví a že ve všem svém počínání budu mít před očima jen prosperitu a dobro knížectví. K tomu mi pomáhej Bůh.“

Hlava VIII

FINANČNÍ ZAOPATŘENÍ KNÍŽETE A JEHO DVORA

35. Národní shromáždění vyděluje pro zaopatření knížete a jeho dvora šest set tisíc franků ročně. Toto množství nemůže být zvětšené bez souhlasu Národního shromáždění, ani zmenšené bez souhlasu knížete.

36. Národní shromáždění vyděluje finanční částku k zaopatření následníka trůnu, jakmile dosáhne plnoletosti.

Hlava IX

NÁBOŽENSTVÍ

37. Vládnoucím náboženstvím v Bulharském knížectví je pravoslavné křesťanství východního vyznání.

38. Bulharský kníže a jeho potomstvo nemohou vyznávat žádnou jinou víru kromě pravoslavné. Jen první zvolený kníže, pokud již vyznává jinou víru, ji může vyznávat dál.

39. Bulharské knížectví jako církevní země, které tvoří jednu nedělitelnou část bulharské církevní oblasti, se podřizuje Sv. synodu – nejvyšší duchovní moci bulharské církve, ať má tato moc sídlo kdekoli. Jejím prostřednictvím knížectví zachovává jednotu s ekumenickou východní církví ve všem, co se týká dogmat víry.

40. Křesťané nepravoslavného vyznání a jinověrci, rození občané Bulharského knížectví, nebo přijatí jako takoví, stejně jako cizinci, kteří trvale, nebo přechodně žijí v Bulharsku, mají svobodu náboženského vyznání, pokud jejich náboženské obřady neporušují existující zákony.
41. Kvůli náboženským přesvědčením nikdo nemůže nedodržovat zákony, platné pro každého.
42. Církevní záležitosti křesťanů nepravoslavného vyznání a jinověrců řídí jejich duchovní autority, ale pod nejvyšším dozorem příslušného ministra a podle zákonů, týkajících se této věci, které budou vydány.

Hlava X

ZÁKONY

43. Bulharské knížectví se spravuje přesně podle zákonů, které se vydávají a vyhláší způsobem, který je stanoven v ústavě.
44. Žádný zákon se nemůže vydat, doplnit, změnit, nebo zrušit, dokud není nejdříve projednán a přijat Národním shromážděním, které má také právo vykládat jeho skutečný smysl.
45. Národním shromážděním přijatý zákon se předkládá knížeti ke schválení.
46. Potom co je schválen knížetem, je třeba zákon v plném znění vyhlásit. Při vyhlášení zákona je třeba uvést, že je přijat Národním shromážděním. Žádný zákon není platný a účinný, dokud se nevyhlásí.
47. Pokud je stát v ohrožení nějakým vnějším, nebo vnitřním nebezpečím a Národní shromáždění by se nemohlo svolat, jen v takovém případě může kníže po předložení Radou ministrů a s jejich společnou odpovědností vydávat nařízení a přijímat opatření, která jsou závazná stejně jako zákon. Taková mimořádná nařízení a opatření se předkládají ke schválení prvnímu následujícímu svolanému Národnímu shromáždění.
48. Nařízení, uvedená v článku výše (47), se nemohou v žádném případě týkat ukládání daní a poplatků, které musí být vždy uloženy se souhlasem Národního shromáždění.
49. Jen Národní shromáždění má právo rozhodovat, jestli jsou splněny všechny podmínky uvedené v této ústavě při vydání nějakého zákona.

50. Nařízení, aby se uvedl zákon v účinnost a aby se přijala k tomu potřebná opatření, jsou v rukou výkonné moci.

Hlava XI

STÁTNÍ MAJETEK

51. Státní majetek patří Bulharskému knížectví a ani kníže, ani jeho příbuzní jej nemohou užívat.
52. Způsob, kterým se bude majetek postupovat a zastavovat a stejně tak i nakládání s jeho příjmy, se určí zákonem.
53. Státní majetek spravuje příslušný ministr.

Hlava XII

OBČANÉ BULHARSKÉHO KNÍŽECTVÍ

Díl I

Obecná pravidla

54. Všichni narození v Bulharsku, kteří se nestali občany jiné země, také ti, kteří se narodili jinde z rodičů, bulharských občanů, se považují za občany Bulharského knížectví.
55. Cizinci se mohou stát bulharskými občany, pokud to schválí Národní shromáždění.
56. Každý občan knížectví může změnit svou státní příslušnost, potom co nejdříve odslouží vojenskou službu a splní další povinnosti vůči státu, které budou stanovené zvláštním zákonem.
57. Všichni bulharští občané si jsou rovni před zákonem. Rozdělení na stavy se v Bulharsku nedovoluje.
58. Šlechtické tituly a další vyznamenání, stejně i řády nemohou v Bulharském knížectví existovat.
59. Kníže může udělit odznak za skutečné vyznamenání se v době války a jen vojenským osobám.
60. Politická práva náleží pouze občanům Bulharského knížectví, občanská práva podle zákonů náleží všem žijícím v knížectví.

61. Nikdo v Bulharském knížectví nemůže kupovat, nebo prodávat lidské bytosti. Každý otrok jakéhokoli pohlaví, víry a národnosti se stává svobodným okamžikem vstoupení na bulharské území.
62. Zákony o veřejném pořádku a policejní zákony jsou závazné pro všechny, kteří žijí v knížectví.
63. Všechny nemovitosti, které se nachází v knížectví, i když patří cizincům, podléhají bulharským zákonům.
64. Ve všech ostatních případech se situace cizích státních příslušníků řídí zvláštními zákony.

Díl II

Státní a veřejná služba

65. Jen bulharští státní příslušníci mohou zaujímat úřady státní, obecní a vojenské služby.
66. I cizí státní příslušníci se mohou přijmout do státní služby, ale k tomu je vždy potřeba povolení Národním shromážděním.

Díl III

Vlastnické právo

67. Vlastnické právo je nedotknutelné.
68. Nucené postoupení majetku může být jen pro státní, nebo obecní potřebu a jen za spravedlivou a předcházející náhradu. Způsob, kterým se takové postoupení může stát, určí zvláštní zákon.

Díl IV

Daně a poplatky

69. Každý občan Bulharského knížectví bez výjimky musí platit zákonem určené daně a státní poplatky a vykonat povinné práce a služby.
70. Kníže a následník trůnu se osvobozují od všech daní, poplatků a povinných prací a služeb.

Díl V

Vojenská služba

71. Každý bulharský občan musí plnit vojenskou službu podle příslušného zákona.
72. V trestních věcech soudí vojenské osoby vojenské soudy, jen když jsou v aktivní službě.

Díl VI

Osobní nedotknutelnost, nedotknutelnost obydlí a korespondence

73. Nikdo nemůže být potrestán bez pravomocného rozsudku příslušného soudu.
74. Věznění a domovní prohlídky mohou být vykonány jen podle zákonných pravidel.
75. Nikomu nemůže být uložen trest, který není stanoven zákonem. Mučení při jakémkoli obvinění, stejně jako konfiskace majetku se zakazují.
76. Pokud by se objevily nějaké skutečnosti, které by mohly narušit veřejnou bezpečnost, tak kníže může v celém knížectví, nebo v jeho jednotlivých částech pozastavit účinnost článků 73 a 74, ale je povinen taková svá rozhodnutí nechat potvrdit prvním Národním shromážděním.
77. Soukromé dopisy a soukromé telegrafické depeše podléhají listovnímu tajemství a jsou nedotknutelné. Odpovědnost úředních osob za porušení listovního tajemství bude upravena zvláštním zákonem.

Díl VII

Národní vzdělávání

78. Základní školní docházka je bezplatná a povinná pro všechny občany Bulharského knížectví.

Díl VIII

Svoboda tisku

79. Tisk je svobodný. Jakákoli cenzura není dovolena, stejně tak se nepožaduje žádné ručení od spisovatelů, vydavatelů a tiskařů. Pokud je spisovatel znám a žije v knížectví, vydavatel, tiskař a distributor se nebudou nijak stíhat.
80. Svaté písmo, bohoslužebné knihy a statě dogmatického obsahu, určené k využívání v pravoslavných kostelech, stejně jako učebnice o božím zákonu, určené k užití v pravoslavných školách, podléhají předcházejícímu schválení Svatým synodem.
81. Zločiny tisku se projednávají podle zákona před obecnými soudy.

Díl IX

Svoboda shromažďování a sdružování

82. Obyvatelé Bulharského knížectví mají právo se shromažďovat pokojně a bez zbraní, aby diskutovali o jakýchkoli otázkách, aniž by museli mít předchozí povolení. Shromáždění mimo budovy, na otevřených prostranstvích zcela podléhají policejním pravidlům.
83. Bulharští občané mají právo se sdružovat ve spolcích bez jakéhokoli předchozího povolení, stačí, aby cíl a prostředky těchto spolků nenarušovaly státní a veřejný pořádek, náboženství a dobré mravy.

Díl X

Petiční právo

84. Každý bulharský občan má právo podávat petice orgánům veřejné moci, podepsané jednou, nebo mnoha osobami (kolektivně). Právnícké osoby, založené podle zákona, mají právo podávat petice prostřednictvím svých zástupců.

Hlava XIII

NÁRODNÍ ZASTOUPENÍ

85. Zastoupení Bulharského knížectví spočívá v Národním shromáždění, které je :
1. Obyčejné,
 2. Velké.

Hlava XIV

OBYČEJNÉ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ

Díl I

Složení Obyčejného národního shromáždění

86. Obyčejné národní shromáždění se skládá ze zástupců zvolených přímo národem, po jednom zástupci na deset tisíc lidí obou pohlaví. Zástupci se volí na tři léta. Voliči jsou všichni bulharští občané, kterým je více než 21 let a kterým náleží občanská a politická práva. Pasivně legitimovaní jsou všichni bulharští občané, kterým náleží občanská a politická práva a kterým je více než 30 let a jsou gramotní. Organizace voleb bude zpracována ve zvláštním volebním zákonu.
87. Poslanci zastupují nejen své voliče, ale i celý národ. Proto nemohou přijímat od svých voličů žádné zavazující instrukce. Poslancům se dává plná svoboda posuzovat potřeby Bulharska podle vlastního přesvědčení a svědomí.
88. Jakmile se zahájí zasedání, Národní shromáždění, za předsednictví věkem nejstaršího svého člena, přistupuje okamžitě ke zvolení předsedy a místopředsedů.
89. Národní shromáždění vybírá ze svých členů tolik tajemníků, kolik potřebuje.
90. Ministři se mohou účastnit zasedání Národního shromáždění a diskusí. Shromáždění musí vyslechnout ministry vždy, když chtějí slovo.
91. Kníže může místo ministrů, nebo spolu s nimi jmenovat zvláštní komisaře, aby poskytovali shromáždění vysvětlení týkající se předložených návrhů a

nabídek. Komisaři mají v těchto případech stejná práva jako ministři, která jsou uvedena v předcházejícím 90. článku.

92. Shromáždění může zvat ministry a komisaře na zasedání, aby poskytli potřebné informace a objasnění. Ministři a komisaři jsou povinni přijít na shromáždění a poskytnout osobně všechna vyžádaná vysvětlení. Ministři a komisaři mohou na svou odpovědnost zamlčet takové informace, které kdyby se rozšířily v nesprávnou dobu, by mohly poškodit státní zájmy.

Díl II

Svoboda myšlení a poslanecká imunita poslanců Národního shromáždění

93. Každý člen shromáždění má právo svobodně vyjadřovat svůj názor a hlasovat podle svého přesvědčení a svědomí. Nemusí z toho nikomu skládat účty a nikdo ho za to nemůže žalovat.
94. Práva předsedy a odpovědnost poslanců za dodržování vnitřního pořádku a dobrých mravů během zasedání jsou upravena ve zvláštním vnitřním řádu shromáždění.
95. Za pochybení a trestné činy spáchané poslanci za doby trvání zasedání shromáždění, které jsou uvedené v trestních zákonech, mohou být viníci soudně stíháni jen rozhodnutím shromáždění.
96. Pět dní do zahájení a během celého trvání zasedání nemohou být členové Národního shromáždění vězněni a souzeni kromě případů, kdy jsou obviněni z trestných činů, za které se ukládají podle trestního zákona nejtěžší tresty. V takových případech je uvěznění třeba neprodleně oznámit Národnímu shromáždění, jen s jeho povolením se umožňuje pohnání před soud.
97. Poslanci nemohou být vězněni pro dluhy pět dní do zahájení a během celé doby, dokud trvají zasedání shromáždění.
98. Způsob, jakým se nahrazují zemřelí, nebo odstoupilí poslanci, je určen volebním zákonem.

Díl III

Veřejnost zasedání Národního shromáždění

99. Zasedání Národního shromáždění jsou veřejná.
100. Předseda, ministr, komisař a také poslanci shromáždění v počtu ne menším než tři mohou navrhnout, aby se na zasedání nepustily cizí osoby. Takový návrh se posuzuje neveřejně a rozhoduje o něm většina hlasů přítomných poslanců.
101. Rozhodnutí shromáždění podle článku 100 předseda oznamuje veřejně.
102. Nikdo se zbraní se nepouští do sálu zasedání, ani do budovy, kde je shromáždění. Vojenské stráže a všechny ozbrojené síly se nemají umísťovat ani u dveří do sálu zasedání, ani v samotné budově, ani v její blízkosti kromě případů, kdy samo shromáždění tak rozhodne většinou hlasů.
103. Shromáždění má svou vnitřní policii, která je podřízena předsedovi.
104. Shromáždění si samo určuje svůj vnitřní řád a jednací řád.

Hlava XV

ČINNOST NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ

105. Národní shromáždění má :
 1. Projednávat návrhy zákonů podle článku 44.
 2. Projednávat návrhy na státní půjčky, zvětšování, zmenšování, nebo ukládání daní a všech poplatků a stejně i rozdělování a způsob jejich vybírání;
 3. Promíjet nevybrané daně a poplatky, jejichž výběr se zdá být nemožný.
 4. Projednávat každoroční rozpočet příjmů a výdajů;
 5. Kontrolovat účty utrácených částek, které jsou uvedené v rozpočtu.
 6. Kontrolovat účty Nejvyššího účetního paláce, který mu musí předložit podrobné doklady splnění rozpočtu.
 7. Pokládat dotazy týkající se odpovědnosti ministrů.
106. Shromáždění má právo přijímat všechny petice a žádosti a předávat je příslušným ministrům. Dále má právo jmenovat vyšetřovací komise ve

všech oblastech státní správy. Ministři, pokud jsou dotázáni shromážděním, musí podávat vysvětlení.

107. Poslanci mají právo dotazovat se vlády a příslušní ministři jim musí odpovídat.

Hlava XVI

ZPŮSOB PŘEDKLÁDÁNÍ A PROJEDNÁVÁNÍ NÁVRHŮ ZÁKONŮ

108. Zákonodárná iniciativa náleží knížeti a Národnímu shromáždění.

109. Vládní návrhy zákonů se předkládají v Národním shromáždění příslušnými ministry na knížecí příkaz. Stejně tak každý poslanec může předložit v Národním shromáždění návrh zákona, pokud je podepsán jednou čtvrtinou přítomných poslanců.

110. Každý návrh zákona, předložený v Národním shromáždění, může být vzat zpět, pokud ještě nebylo ukončeno hlasování o něm.

111. Národní shromáždění může dělat v předložených návrzích změny, doplnění a opravy.

112. Pokud vláda nesouhlasí se změnami, doplněními a opravami učiněnými v jejím návrhu zákona, může ho buď vzít zpět, nebo předložit znovu stejný jako poprvé s vysvětleními a připomínkami, nebo ho předložit s takovými změnami a doplněními, které uzná za vhodné.

113. Žádný návrh zákona, který byl v jednom zasedání Shromážděním zcela odmítnut, nemůže být předložen beze změn během stejného zasedání Shromáždění. Takový návrh zákona může být předložen během dalšího zasedání.

114. Hlasování o předloženém návrhu zákona je možné, jen pokud je na zasedání přítomna více než polovina všech poslanců Shromáždění.

115. Poslanci musí hlasovat osobně, veřejně a ústně. Hlasování může probíhat i tajně, pokud takovou žádost vysloví ne méně než deset poslanců.

116. Shromáždění rozhoduje většinou hlasů.

117. Pokud je výsledkem hlasování rovnost hlasů, návrh zákona se má za odmítnutý.

118. Rozhodnutí knížete o každém zákonném nařízení shromáždění, musí být učiněno během trvání stejného zasedání.

Hlava XVII

ROZPOČET

119. Rozpočet se předkládá Národnímu shromáždění k projednání každoročně.
120. Rozpočet, jakmile ho Národní shromáždění přijme, předkládá se knížeti ke schválení.
121. Národní shromáždění projednává plán rozpočtu odstavec po odstavci a pokud změní, nebo odstraní nějaký z nich, vysvětlí důvody, které ho k tomu vedly.
122. Pokud není možné svolat shromáždění a je třeba učinit výdaje, které nemohou počkat, je platný a účinný rozpočet předcházejícího roku, za což nesou odpovědnost ministři, dokud se schválí jejich nařízení Národním shromážděním na jeho prvním následném zasedání.

Hlava XVIII

STÁTNÍ PŮJČKY

123. Žádná půjčka se nemůže uskutečnit bez souhlasu Národního shromáždění.
124. Pokud je mimo dobu zasedání shromáždění potřeba půjčit si na pokrytí mimořádných státních výdajů, které se nemohou odložit, svolává se bez prodlení Národní shromáždění mimořádně.
125. Pokud by byly na cestě ke svolání Národního shromáždění vážné překážky, může kníže po předložení Radou ministrů povolit půjčku do jednoho milionu franků s podmínkou, že ji schválí nejbližší Národní shromáždění.
126. Pro položky, pro které nebyl povolen úvěr, může kníže způsobem a v případech uvedených v předešlém článku 125 povolit čerpání peněz z

fondů státního pokladu, ale všechny tyto výdaje nesmí překročit celkovou výši tři set tisíc franků.

Hlava XIX

SVOLÁVÁNÍ NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ

127. Kníže svolává Národní shromáždění pravidelně každý rok. Zasedání trvá od 15. října do 15. prosince. Ale pokud k tomu jsou vážné důvody, může se shromáždění svolat i mimořádně.

128. Místo a jak je řečeno v článku 127, doba zasedání shromáždění jsou uvedeny v rozhodnutí knížete o svolání shromáždění.

129. Pravidelná zasedání shromáždění se mohou prodloužit po vzájemném souhlasu knížete a Národního shromáždění.

130. Kníže zahajuje a zakončuje shromáždění buď sám, nebo to uloží jiné osobě, která je k tomu speciálně zplnomocněna.

131. Před zahájením shromáždění všichni poslanci najednou, podle obřadů své víry skládají tuto přísahu:

„Přísahám ve jménu jediného Boha, že budu dodržovat a ochraňovat ústavu a při plnění svých povinností v tomto shromáždění budu mít před očima jedině blaho národa a knížete, dokud mi budou stačit rozum a svědomí. Bůh mi pomáhej. Amen.“

132. Duchovní přísahu neskládají, ale slibují slavnostně, že budou dělat vše podle svého svědomí, když budou mít před očima jen blaho státu a knížete.

133. Při zahájení shromáždění se v knížecím projevu popisuje stav státu a uvádí návrhy zákonů, které mají být předloženy shromáždění k projednání.

134. V reakci na knížecí projev shromáždění knížeti adresuje odpověď.

135. Potom co svolá shromáždění, kníže může odročit zasedání, ale ne více než o dva měsíce. Další odročení stejného zasedání je možné jen se souhlasem samotného shromáždění.

136. Kníže může rozpustit shromáždění a rozhodnout o nových volbách poslanců.

137. Nové volby se musí uskutečnit ne déle než dva měsíce od rozpuštění shromáždění a nové shromáždění musí být zahájeno ne déle než čtyři měsíce od rozpuštění předešlého.
138. Členové Národního shromáždění se nemohou sejít na zasedání, aniž by je kníže svolal; stejně tak se nemohou sejít na zasedání potom, co bylo shromáždění odročené, ukončené, nebo rozpuštěné.
139. Poslanci, kteří žijí ne ve stejném místě, kde probíhá zasedání shromáždění, dostávají nejen denní odměnu, ale i náhradu za všechny cestovní výdaje. Zvláštní zákon stanoví tarify.

Hlava XX

VELKÉ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ

Díl I

Činnost Velkého národního shromáždění

140. Velké národní shromáždění svolává kníže, regentstvo, nebo Rada ministrů.
141. Kníže svolává Velké národní shromáždění :
1. Aby projednávalo otázky odstoupení, nebo výměny nějaké části území knížectví. Tyto otázky se rozhodují většinou hlasů poslanců, kteří jsou ve shromáždění.
 2. Aby změnilo, nebo revidovalo ústavu. Tyto věci se rozhodují dvoutřetinovou většinou hlasů všech poslanců shromáždění.
142. Velké národní shromáždění může být svoláno regentstvem, jen aby projednalo otázky odstoupení, nebo výměny nějaké části území knížectví. Tyto otázky se rozhodují většinou hlasů poslanců, kteří jsou ve shromáždění.
143. Rada ministrů svolává Velké národní shromáždění :
1. Ke zvolení nového knížete v případě, že stávající kníže zemře a nezanechá svého dědice. O zvolení se rozhoduje dvoutřetinovou většinou hlasů poslanců, kteří jsou ve shromáždění.

2. Ke zvolení regentů, když je následník trůnu nezletilý. O zvolení se rozhoduje většinou hlasů poslanců, kteří jsou ve shromáždění.

Díl II

Složení Velkého národního shromáždění

144. Velké národní shromáždění je složené z poslanců zvolených přímo národem. Počet těchto poslanců se rovná dvojnásobku počtu poslanců Obyčejného národního shromáždění, když připadají dva poslanci na deset tisíc obyvatel obou pohlaví. Organizace voleb bude upravena zvláštním zákonem.
145. Předseda, místopředsedové a potřebný počet tajemníků si volí samotné shromáždění ze svých poslanců. Před jejich zvolením předsedá věkem nejstarší z poslanců.
146. Velké národní shromáždění má projednávat jen ty věci (čl. 141 - 143), kvůli kterým bylo podle ústavy svoláno a rozpouští se, jakmile se tyto věci rozhodnou.
147. Velkého národního shromáždění se týkají i články 87, 90, 92, 93 – 104, 114, 115, 131 a 132 této ústavy.

Hlava XXI

NEJVYŠŠÍ VLÁDNÍ TĚLESA: RADA MINISTRŮ A MINISTERSTVA

148. Nejvyšší vládní tělesa jsou:
 1. Rada ministrů
 2. Ministerstva
149. Výkonná moc pod nejvyšším dozorem a vedením knížete (čl. 12) náleží ministrům a jejich radě.
150. Rada ministrů se skládá ze všech ministrů. Jeden z nich podle výběru knížete je jmenován ministerským předsedou.
151. Kromě obecných povinností v běžné době má Rada ministrů v některých níže vyjmenovaných případech tyto práva a povinnosti:

1. Když zemře kníže bez následníka, Rada ministrů převezme vládu v knížectví a během jednoho měsíce svolá Velké národní shromáždění, aby zvolilo nového knížete.
 2. Rada ministrů převezme vládu v knížectví i tehdy, když umírající kníže neurčí regenty. Velké národní shromáždění musí být svolané ke zvolení regentů také během jednoho měsíce. (odst. 1)
 3. Pokud po smrti knížete je ovdovělá kněžna těhotná, převezme vládu do chvíle porodu Rada ministrů.
 4. Pokud zemře některý z regentů, Rada ministrů svolá Velké národní shromáždění, aby vybralo nového regenta místo zemřelého způsobem předepsaným v odst. 2
 5. Rada ministrů v těchto případech, které jsou uvedeny v odstavcích 1 - 4 tohoto článku, když přebírá vládu v knížectví, oznamuje to národu proklamací.
 6. Dokud Rada ministrů vládne knížectví, nemůže měnit ministry.
 7. Členové Rady ministrů, dokud přechodně vládou knížectví, dostávají jen ministerský plat.
152. Ministry jmenuje a odvolává kníže.
153. Ministři jsou odpovědní knížeti a zároveň Národnímu shromáždění za všechna svá společná opatření a osobně každý jeden za všechno, co udělal v rámci svého vládního pověření.
154. Každý úřední úkon, ať je jakýkoli, když ho podepíše kníže, musí být podepsán také buď všemi ministry, nebo jen příslušným ministrem.
155. Národní shromáždění může vydat ministry soudu pro zradu buď vlasti, nebo knížete, pro porušení ústavy, pro korupci v úřadu, nebo pro nějakou škodu způsobenou knížectví pro osobní prospěch.
156. Návrh na vydání ministra soudu musí být písemný a obsahovat jedno po druhém všechna obvinění a musí být podepsán nejméně čtvrtinou poslanců Národního shromáždění.
157. Aby ministr mohl být vydán soudu, je třeba dvoutřetinové většiny hlasů přítomných poslanců.
158. Ministři jsou souzeni zvláštním Státním soudem, jehož členové budou určeni zvláštním zákonem.

159. Kníže nemůže prominout obviněnému ministru bez souhlasu Národního shromáždění.
160. Vykonávání zákonů náleží nejvyšším vládním tělesům, která se nazývají ministerstva.
161. Ministerstev je šest:
1. Ministerstvo zahraničních věcí a náboženského vyznání
 2. Ministerstvo vnitřních věcí
 3. Ministerstvo národní vzdělanosti
 4. Ministerstvo financí
 5. Ministerstvo spravedlnosti
 6. Ministerstvo války
162. V čele každého ministerstva je ministr.
163. Kníže má právo jmenovat osoby do všech vládních úřadů.
164. Každý státní úředník skládá přísahu, že bude věrný knížeti a ústavě.
165. Každý státní úředník nese odpovědnost za výkon svých služebních povinností.
166. Státní úředníci, kteří jsou jmenováni do úřadu vládou, mají právo na penzi, jejíž základ a výše budou určeny zvláštním zákonem.

Hlava XXII

ZMĚNA A REVIZE ÚSTAVY

167. Návrhy na změnu a revizi ústavy se uskutečňují stejným způsobem, který je určen i pro zákony (článek 108 a 109).
168. Návrhy uvedené v předcházejícím článku 167 se přijímají dvoutřetinovou většinou hlasů všech poslanců Národního shromáždění.
169. K projednání návrhů zákonů uvedených v článku 167 se svolává Velké národní shromáždění, které rozhoduje dvoutřetinovou většinou hlasů všech poslanců shromáždění otázky, které se týkají změny a revize ústavy.⁶⁹

⁶⁹ Tarnovská ústava z roku 1879, <https://www.parliament.bg/bg/17>